

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ҲУҚУҚ, БИЗНЕС ВА СИЁСАТИ
ТОҶИКИСТОН**

СУД 338.46

Бо ҳуқуқи дастнавис

Лутфулов Мазбутҷон Дадочонович

**ХУСУСИЯТҲОИ РУШДИ САВДОИ ЧАКАНА ДАР ШАРОИТИ
ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ (ДАР МИСОЛИ ШАҲРИ ХУЧАНД)**

АВТОРЕФЕРАТИ

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодиёти соҳаҳои
хизматрасонӣ (08.00.05.01 – Савдо, хизматрасониҳои тичоратӣ ва
маишӣ)**

Душанбе-2022

Диссертатсия дар кафедраи иқтисодиёти корхонаҳо ва минтақаи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон иҷро шудааст.

Рохбари илмӣ:

Шаропов Фарҳод Разоқович,
доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
муовини ректор оид ба илм ва робитаҳои
байналмилалӣи Донишгоҳи давлатии
тиҷорати Тоҷикистон

Муқарризи расмӣ:

Шамсов Илёмҷон Сафарович,
доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
декани факултети молиявию иқтисодии
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Ҳабибуллозода Мухриддин Ҳабибулло,
номзади илмҳои иқтисодӣ, мудири
кафедреи назарияи иқтисодӣ ва фаъолияти
соҳибкорӣи Донишгоҳи байналмилалӣи
сайёҳӣ ва соҳибкорӣи Тоҷикистон

Муассисаи тақриздиханда

Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи
академик Бобочон Ғафуров

Ҳимояи диссертатсия рӯзи 17 сентябри соли 2022, соати 15⁰⁰ дар ҷаласаи шӯрои диссертатсионӣ 6D.KOA-012 назди Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734061, ш. Душанбе, кӯчаи Деҳотӣ, ½) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхонаи илмӣи Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон ва тавассути сомонаи www.ddtt.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат _____ июли соли 2022 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ
шӯрои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент

Толибов Қ.Қ.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзӯи таҳқиқот. Чаҳони муосир бо суръати хеле баланд бемайлони тағйир ёфта истодааст. Технологияҳои инноватсионӣ ба аксари соҳаҳои фаъолияти инсон ворид шуда истодаанд. Дар шароити имрӯза раванди рақамикунонӣ ҳукмфармо аст, гузариш аз шаклҳои анъанавии робитаҳо ба пешниҳоди рақамии иттилоот, ҳамкориҳои субъекти фаъолияти иқтисодӣ ва дар ин замина рушди технологияҳои муосири иттилоотӣ коммуникатсиониро дар назар дорад.

Дар Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, № 642 тасдиқ шудааст, омадааст, ки “рақамикунонии иқтисодиёт барои таъсиси модели нави рушди иқтисодӣ, ҷалби сармояи хориҷӣ, тақон додан ба табодули намудҳои мавҷуда ва рушди намудҳои нави истеҳсолот, таҳкими тамоюли содиротӣ ва ҳамзамон қонеъ гардонидани талаботи дохилӣ бо роҳи воридотивазкунӣ имконият фароҳам меорад”¹.

Зери мафҳуми рақамикунонӣ автоматикунонии пурраи равандҳо ва зинаҳои истеҳсолот ва хизматрасонӣ фаҳмида мешавад. Дар шароити рушди баландсуръати илм ба аксари корхонаҳо кормандоне заруранд, ки бо технологияҳои навтарин дар ҳамаи сатҳҳои истеҳсолот кор карда тавонанд ва зарурат ба он кормандоне, ки чунин малакаи кориро надоранд аз байн меравад. Ҳамчунин қайд намудан зарур аст, ки ҳангоми рақамикунонӣ эҳтиёҷ ба гурӯҳи вазифаҳо ва ихтисосҳо аз байн меравад. Ин аз паси худ метавонад ба ихтисори бештари кормандон дар соҳаҳои гуногун оварда расонад.

Табиист, ки раванди рақамикунонӣ соҳаи савдори низ фаро гирифтааст. Савдои муосирро бе технологияҳои рақамӣ тасаввур кардан ғайриимкон аст. Соҳаи савдои чакана яке аз соҳаҳои соҳаҳои нави гуногун мутабиқшаванда аст. Сол то сол рақамикунонӣ суръати навро соҳиб шуда истодааст. Дар шароити муосир субъектҳои савдои чаканаро зарур аст, ки вазифаҳои дигарро низ барои истифодабарии имкониятҳо ва дурнамоҳои нави дар пеши онҳо истода, ҳал кунанд. Ҳангоми саривақт ва дуруст қабул намудани ҳолат дар бозори муосири савдои чакана, дар баъзе аз субъектҳо бартарият дар назди рақибонашон пайдо мешавад.

Дар навбати худ, истеъмолкунандагон низ ҳарчи бештар технологияҳои рақамиро истифода бурда истодаанд. Барои бо афзалиятҳои онҳо мутабиқат шудан ва дар бозор рақобатпазир будан аз субъектҳои савдо воридкунӣ ва истифодабарии технологияҳои муосир талаб карда мешавад. Дар масъалаи татбиқкунии технологияҳои рақамӣ бошад, бозор бо навиҳои худ фарқ менамояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Ҷанбаҳои илмии диссертатсия дар асоси омӯзиш ва баррасии муқаррароти назариявӣ, методологӣ ва амалии

¹ Консепсияи иқтисоди рақамӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2019, № 642.

олимони ватанию хориҷӣ оид ба масъалаҳои рушди савдои чакана дар шароити рақамикунонии равандҳои иқтисодӣ ташаккул ёфтаанд.

Бояд таъakkур дод, ки дар таҳқиқи масъалаҳои муҳими назария ва амали иқтисоди бозорӣ, соҳаи хизматрасонӣ ва савдои чакана олимони иқтисодшиносии маъруфи мамӯлики хориҷӣ саҳми назаррас гузоштаанд - Л.И. Абалкин, Г.А. Аванесова, М.И. Баканов, Ф. Бастиа, Д. Белл, И.К. Беляевский, А.Р. Бернвалд, Л.А. Брагин, И.А. Бланк, В.Г. Бурмистров, В.П. Воронин, А.И. Гребнев, Е.И. Данилов, Т.П. Данко, П. Дойл, Ж. Жаллэ, А.В. Зирянов, В.И. Иванитский, А.Д. Карх, Ф. Котлер, К. Лавлок, М. Леви, А.И. Левин, В. Леонтев, Р. Макконнел, Т.И. Николаева, А.С. Нешиной, А.С. Новоселов, А.В. Орлов, Л.В. Осипова, В.К. Памбухчян, Ф.Г. Панкратов, М. Портер, Б.А. Райзберг, Л.А. Самсонов, Ж.-Б. Сэй, И.М. Синяева, Б.А. Соловёв, А.И. Соломатин, А.М. Фридман, Шнорр Ж.П. ва ғайра.

Ҷанбаҳои муҳталифи ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ ва савдои чакана дар асарҳои олимони иқтисодшиносии Ҷумҳурии Тоҷикистон И. Аминов, С.Ҷ. Комилов, З.Ҳ. Қодирова, А.Б. Мирсаидов, Р.К. Рачабов, А. Рауфӣ, М.М. Шарифзода, И.С. Шамсов, Ф.Р. Шаропов, Ҳ.Н. Фақеров, С.Ҳ. Ҳабибов ва дигарон мавриди омӯзиш қарор гирифтаанд.

Саҳми олимони мактабҳои гуногун ва самтҳои илмӣ, натиҷаҳои илмию методологӣ, методӣ ва амалии онҳоро хеле назаррас арзёбӣ намуда, қайд кардан зарур аст, ки баъзе масоили назариявӣ ва амалии рушди савдои чакана, бахусус дар шароити иқтисоди рақамӣ ба таҳқиқоти алоҳида ниёз доранд.

Омӯзиши нокифояи мазмунӣ иқтисодию иҷтимоӣ ва нақши савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ, инчунин аҳамияти баланди иҷтимоии он дар қонеъ гардонидани тақозои аҳоли бо молу хизматрасонӣ интиҳоби мавзӯи диссертатсия, объект ва предмети таҳқиқ, мақсад ва вазифаҳои онро муайян намуданд. Бо дарназардошти муқаррароти зикршуда, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсияро мубрам арзёбӣ намудан мумкин аст.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба самтҳои афзалиятноки рушди илмҳои иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ, аз он ҷумла ба масъалаҳои ташаккули иқтисоди рақамӣ, ки дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ҳамчун самтҳои муҳим муайян гардидаанд, робита дорад.

Ҳамчунин мавзӯи таҳқиқот дар доираи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот аз асосноккунии илмӣ назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба ташаккул ва рушди савдои чакана дар шароити рақамикунонии иқтисодиёти миллий иборат аст.

Вазифаҳои таҳқиқот. Мақсади зикршудаи диссертатсия гузориш ва ҳалли ботадричи вазифаҳои зерини илмию назариявӣ, методӣ ва амалиро муайян намудааст:

- омӯзиши заминаҳои ташкилию иқтисодии ташаккули иқтисодиёти рақамӣ;
- таҳқиқи хусусиятҳои хос ва нишондиҳандаҳои асосии рушди савдои чакана дар шароити иқтисодиёти рақамӣ;
- таҳлили тамоили рушд ва рақамикунонии равандҳои корӣ дар субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд;
- арзёбии таъсири омилҳо ба раванди рақамикунонии савдои чакана;
- асоснок намудани самтҳои афзалиятноки рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар шароити иқтисоди рақамӣ;
- таҳияи механизми самараноки рақамикунонии фаъолияти субъектҳои савдои чакана.

Объекти таҳқиқотро корхонаву ташкилоти савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар шароити гузаштан ба иқтисодиёти рақамӣ ташкил медиҳанд.

Ба сифати **предмети таҳқиқот** муносибатҳои иқтисодӣ оид ба ташаккул ва рушди савдои чакана бо дар назардошти рақамикунонии равандҳои асосии он баромад мекунанд.

Фарзияи таҳқиқот ба тасаввурот оид ба нақши баланд бардоштани самаранокии фаъолияти корхонаву ташкилоти соҳаи савдои чакана дар мавриди гузариш ба технологияҳои рақамӣ асос меёбад. Маҳз амалӣ намудани маҷмӯи тадбирҳои зарурӣ оид ба истифодаи технологияҳои рақамӣ дар корхонаҳои савдои чакана метавонад ба баланд гардидани нишондиҳандаҳои хоҷагиву молиявии онҳо мусоидат намояд.

Асосҳои назариявӣю методологии таҳқиқотро нуқтаҳои назар, ғояву коркардҳо оид ба назария ва амалияи ташаккули иқтисоди рақамӣ ва савдои чакана, ки дар асарҳои илмӣ олимони ватаниву хориҷӣ оварда шудааст, инчунин санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ оид ба масъалаҳои рушди савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ ташкил медиҳанд.

Сарчашмаҳои маълумот. Ба сифати сарчашмаҳои асосии маълумот санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маводи Агентии оморӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Сарраёсати он дар шаҳри Хучанд, маълумот оид ба вазъи ҷанбаҳои алоҳидаи бозори истеъмолӣ ва савдои чакана, маълумот оид ба раванди рақамикунонӣ дар корхонаҳои савдои чакана, маводи таҳлилие, ки дар нашрияҳои даврӣ ҷоп шудаанд, маводи воқеии дар монографияҳои самти таҳқиқ нашршуда ва натиҷаҳои таҳқиқоти шахсии довталаб баромад мекунанд.

Барои ҳалли вазифаҳои дар диссертатсия гузошташуда, усулҳои гуногуни илмӣ, ба монанди усули системавӣ-таркибӣ, сабабу натиҷа, усули омӯзиши омилҳо, пурсишнома, экспертӣ-таҳлилӣ, иқтисодӣ-риёзӣ, иҷтимоӣ, алоқамандии хусусиятҳои миқдорию сифатӣ ва ғ. истифода шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот. Диссертатсия дар Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон дар солҳои 2017-2022 иҷро шудааст.

Навгонию илмӣ таҳқиқот дар гузариш ва асоснокгардонии заминаҳои назариявӣю методӣ ташаккул ва рушди савдои чакана дар шароити

иктисодиёти рақамӣ, ҳамчунин таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба вусъат бахшидани равандҳои зикршуда зоҳир мегардад:

1. Заминаҳои илмию назариявии ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Ба андешаи муаллиф, тамоюли ҷаҳони муосир дар ҳама соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ин рушди бесобиқаи технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ба ҳисоб мервад, ки он асоси ташаккули шакли нави иқтисод, яъне иқтисоди рақамӣ ба ҳисоб меравад. Дар диссертатсия марҳилаҳои ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ муайян карда шуда, дар натиҷаи омӯзишу таҳлили нуктаҳои назари олимону коршиносон таърифи муаллифии он пешниҳод карда шудааст.

2. Хусусиятҳои хос ва самтҳои асосии рақамикунонии равандҳои кории субъектҳои савдои чакана дар асоси омӯзиши таҷрибаи пешқадами мамлакатҳои хориҷӣ асоснок шудаанд. Қайд гардидааст, ки дар савдои чакана дар фарқият аз дигар соҳаҳои иқтисодиёт, технологияҳои рақамӣ бояд нисбатан фаъолтар татбиқ шаванд, зеро ин раванд ба қонунҳои тақозои ҳар як истеъмолкунанда таъсир мерасонад. Ба андешаи муаллиф, зери мафҳуми иқтисоди рақамӣ дар савдои чакана фаъолияти иқтисодие фаҳмида мешавад, ки дар асоси технологияҳои рақамӣ ва ё қарорҳои рақамӣ, инчунин ташаккули бозорҳои виртуалӣ, савдои электронӣ, хизматрасониҳо ва пардохтҳои электронӣ амалӣ мегардад.

3. Бо истифода аз усулҳои мухталифи таҳлили иқтисодӣ, арзёбии тамоюли рушд ва рақамикунонии равандҳои корӣ дар субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд амалӣ гардидааст. Муайян карда шудааст, ки ҷараёни рақамикунонӣ дар субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд доираи маҳдуди марказҳои нисбатан бузурги савдо ва равандҳои маҳдуди онҳоро фарогир мебошад. Раванди рақамикунонии равандҳои тичоратӣ дар корхонаҳои хурд ва бозорҳо ба талаботи шароити муосир рушд ҷавобгӯ намебошад.

4. Дар асоси гузаронидани назарсанҷии роҳбарону мутахассисони субъектҳои савдои чакана ва пурсиши коршиносони соҳа, омилҳое, ки ба раванди рақамикунонии равандҳои кории субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд таъсири мусбат ва манфӣ мерасонанд, ошкор ва гурӯҳбандӣ гардидаанд. Ҳамин тавр, ба сифати омилҳои монеашаваандаи рушди рақамикунонии субъектҳои савдои чакана маҳдуд будани буҷети корхонаҳо, мавҷуд набудани устувории молиявӣ ва худкифоя набудани маблағгузорӣ дар ин самт, сатҳи пасти омодагии корхонаҳои савдо ба гузариши рақамӣ сатҳи пасти маърифати рақамии кормандон, маҳдудиятҳои инфрасохторӣ, мавҷуд набудани стратегияи таҳияшудаи рушди рақамии корхонаҳои савдо ва ғайраҳо баромад мекунад.

5. Самтҳои афзалиятноки рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд бо дарназардошти рақамикунонии равандҳои он асоснок гардидаанд: такмили заминаи меъёрию ҳуқуқии ташкили савдои чакана; таъмини сатҳи зарурии рақобат дар бозори истеъмолии шаҳр барои субъектҳои савдои чакана; амалӣ намудани тадбирҳо ҷиҳати баланд бардоштани дастрасии нархҳои молу хизматрасонӣ татбиқи шаклҳои муосири корхонаҳои савдои чакана; рушди

иктидори кадрӣ субъёктҳои савдои чакана; дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ хурд дар савдои чакана; такмили низоми ҷойгирсозии шаклҳои корхонаҳои савдои чакана; таъмини беҳатарии молу хизматрасонӣ, риояи қатъии қоидаҳои беҳдошт, ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон; татбиқи технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана ва ғ.

6. Механизми рақамикунонии фаъолияти субъёктҳои савдои чакана таҳия карда шуда, тавсияҳои амалӣ оид ба татбиқи онҳо пешниҳод гардидаанд. Ба сифати самтҳои афзалиятноки ташаккули иқтисодиёти рақамӣ дар шаҳри Хучанд чунин бахшҳо пешниҳод шудаанд: таъмини заминаи меёрию ҳуқуқи гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ; татбиқи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи хизматрасониҳои давлатӣ; рақамикунонии бахши воқеии иқтисодиёт; ташаккули инфрасохтори иттилоотӣ-коммуникатсионӣ; рушди иқтидори инсонии иқтисодиёти рақамӣ; таъмини кибербеҳатарӣ; ба роҳ мондани идеологии самараноки гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ; гузариши рақамии бахши хизматрасонӣ, аз он ҷумла савдои чакана; ташаккули экосистемаи рақамӣ ва рушди салоҳияти рақамии кормандони савдои чакана.

Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда. Ба ҳимоя, аз ҷониби муаллиф, натиҷаҳои зерини илмию назариявӣ, методӣ ва амалии таҳқиқот пешниҳод гардидаанд, ки дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошанд:

- пешниҳоди муқаррароти илмию назариявӣ оид ба моҳияту мазмуни иқтисодию иҷтимоии ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ;
- муайян намудани хусусиятҳои хос ва самтҳои асосии рақамикунонии равандҳои кории субъёктҳои савдои чакана дар асоси омӯзиши таҷрибаи пешқадами мамлакатҳои хориҷӣ;
- ошкор кардани тамоюли рушд ва хусусиятҳои рақамикунонии равандҳои корӣ дар субъёктҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд;
- ошкор ва гурӯҳбандӣ намудани омилҳое, ки ба раванди рақамикунонии равандҳои кории субъёктҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд таъсир мерасонанд;
- таҳия ва асоснок намудани самтҳои асосии рушди савдои чакана дар шаҳри Хучанд дар шароити татбиқи технологияҳои рақамӣ;
- пешниҳоди тавсияҳои амалӣ оид ба такмили механизм ва табиқи амалии рақамикунонии фаъолияти субъёктҳои савдои чакана.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки татбиқи ҳулоса ва тавсияҳои асоснокшудаи диссертатсия ба инкишофи назарияи иқтисоди рақамӣ ва савдои чакана мусоидат мекунад.

Натиҷаҳои таҳқиқот, ки аз ҷониби муаллиф ба даст оварда шудаанд, метавонанд барои ба таври дақиқ ва объективӣ арзёбӣ намудани раванди рақамикунонии равандҳои кории фаъолияти субъёктҳои савдои чакана бо дарназардошти таъсири бисёрҷонибаи омилҳои муҳити дохилӣ ва берунӣ дар шароити муосир истифода шаванд.

Ҳулосаҳои асосӣ ва пешниҳодҳое, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, метавонанд дар раванди таълим барои омодакунонии мутахассисон дар самти иқтисоди рақамӣ, аз он ҷумла рақамикунонии равандҳо дар корхонаҳои савдои

чакана, ҳамчунин дар курсҳои тақмили ихтисоси роҳбарон, кормандон ва мутахассисони бахши савдои чакана истифода шаванд.

Мутобикати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои кормандони илм аз рӯи ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодиёти соҳаҳои хизматрасонӣ (08.00.05.01 – Савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ) мутобик мебошад: 3. Ташаккул ва рушди бозори савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 8. Баҳодиҳӣ ба тамоюл ва қонуниятҳои рушди гардиши мол; 17. Механизми иқтисодию ташкилии рушди инноватсионии савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 19. Ташкили савдои яклухт ва чакана дар шароити муосир; 31. Рушди технологияҳои рақамӣ дар савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ; 38. Идоракунии чараёнҳои технологӣ дар субъектҳои савдо, хизматрасониҳои тиҷоратӣ ва маишӣ.

Саҳми шахсии доктараи дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Саҳми шахсии муаллиф дар муайянкунии мақсад, предмет ва объекти таҳқиқот, дар асосноккунии номгуӣ вазифаҳои таҳқиқот ва ҳалли ин масъалаҳо, пешниҳод ва амалӣ намудани муқаррарот то марҳилаҳои, ки истифодаи онҳоро барои тақмил ва рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар шароити рақамикунӣ имконпазир мегардонад, зоҳир мегардад.

Тасвир ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия. Натиҷаҳои асосии илмӣ методӣ ва тавсияҳои, ки барои асосноккунии стратегияи рушди савдои чакана дар шаҳри Хучанд дар шароити рақамикунӣ таҳия гаштаанд, дар фаъолияти мақомоти гуногуни давлатӣ истифода шудаанд.

Хулоса ва пешниҳодоти муаллифи диссертатсия дар раванди таълими Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон ҳангоми тартиб додани барнома ва дастурҳои таълимӣ аз рӯи фанҳои соҳавии иқтисодӣ – «Иқтисодиёти корхона» ва «Иқтисодиёти рақамӣ» ва ғайра татбиқ шудаанд. Муқаррароти асосии илмӣ ва тавсияҳои амалии диссертатсия дар конференсияҳои илмӣ амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ пешниҳод гардиданд.

Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯи мавзӯи диссертатсия 25 кори илмӣ, аз он ҷумла 8 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ аз ҷониби Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда нашр шудааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боби матни асосӣ, хулоса, рӯйхати адабиёт ва замимаҳо иборат аст. Муҳтавои асосии таҳқиқот дар 155 саҳифа оварда шудааст ва 12 ҷадвал ва 20 расмро дар бар мегирад. Рӯйхати адабиёт аз 198 номгӯй иборат аст.

ҚИСМАТИ АСОСӢ

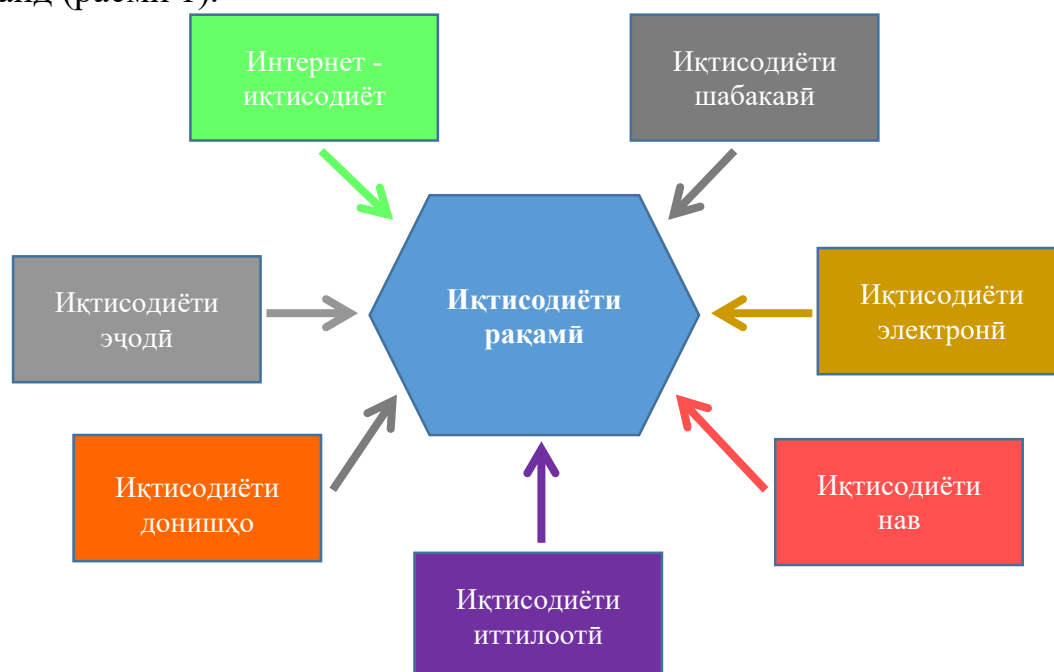
Дар муқаддима мубрами мавзӯи диссертатсия, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барнома ва мавзӯҳои илмӣ асоснок карда шуда, мақсад, вазифаҳо, объекту предмет, фарзияи таҳқиқот муайян гардидаанд, ҳамчунин маълумот оид ба асосҳои назариявӣ методологии таҳқиқот,

сарчашмаҳои маълумот, наwgонии илмӣ таҳқиқот, нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доwtалаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот аз рӯйи мавзӯи диссертатсия, ҳамчунин сохтор ва ҳаҷми диссертатсия оварда шудаанд.

Дар боби якум – «**Асосҳои илмӣ назариявӣ ташаккул ва рушди савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ**» – заминаҳои иқтисодӣ ташкилии ташаккули иқтисоди рақамӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, хусусиятҳои хоси рушди савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ дар робита бо таҷрибаи хориҷии рақамикунонии равандҳои савдои чакана муайян гардидаанд.

Дар таҳқиқот қайд гардидааст, ки дар шароити муосир технологияҳои рақамӣ ба заминаи асосии рушди устувори иқтисодии кишварҳои пешрафтаи дунё табдил ёфтаанд. Воқеан рақамикунонии иқтисодиёт хеле муҳим аст, чунки таъя ба технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ яке аз омилҳои асосии баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат ва идоракунии самаранок боқӣ мемонад.

Дар диссертатсия муаллиф зимни таҳқиқи заминаҳои илмӣ назариявӣ мафҳуми иқтисоди рақамӣ дар асарҳои олимони шинохтаи илми иқтисод ва созмонҳои байналмилалӣ ба хулосае омадааст, ки аксари олимони ватанӣ ва хориҷӣ ин мафҳумро бо категорияҳои “иқтисоди иттилоотӣ”, “иқтисоди шабакавӣ”, “интернет-иқтисод” ва “иқтисоди электронӣ” баробар медонанд. Баъзан, ин категорияҳо бо мақсади нишон додани падидаҳои нав дар иқтисод ҳамчун ҳаммаъно баррасӣ мегардад, ки бо пайдоиш ва ташаккули шабакаи иттилоотии ҷаҳонӣ, паҳншавии васеи компютерҳо, таҳия ва тақмили доимии таъминоти барномавӣ, татбиқи технологияҳои рақамӣ ва ғайраҳо алоқаманд мебошанд (расми 1).

Расми 1. Тамоюлҳои нав дар иқтисодиёти муосир (таҳияи муаллиф)

Ба андешаи муаллиф, бо маънои нисбатан маҳдуд, иқтисоди рақамӣ ҳамчун зинаи сифатан нави рушди иқтисод дар заминаи истифодаи технологияҳои рақамӣ фаҳмида мешавад, ки дар доираи он субъектҳои хоҷагидорӣ тавассути Интернет мубодилаи иттилоотро амалӣ менамоянд. Дар навбати худ, ба маънои васеъ иқтисоди рақамӣ – тамоюли ҷорӣи рушд, сатҳи нави ташкили на фақат муносибатҳои иқтисодӣ, балки ҳаёти ҷомеа, истеҳсолот ва ғайра мебошад, ки ба ҷузъи таркибии ҳамаи кишварҳо табдил ёфтааст. Тамоюли рушди иқтисоди рақамӣ бо мубодила ва тағйирдиҳии иттилоот, воситаҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ дар вақти воқеӣ пайгирӣ шуда, ҳислати бартарафкунии монеаҳои ҷуғрофиро дорад.

Дар диссертатсия, зарурати татбиқи технологияҳои рақамӣ барои иқтисодиёти кишварро чунин собит сохта шудааст:

- технологияҳои рақамӣ ба пайдоиши истеҳсолоти нави самарааш баландтар мусоидат намуда, аз бозор корхонаҳои бо технологияҳои ақибмонда мусаллаҳбударо берун мебароранд, ки ба беҳтар гардидани сохтори иқтисодиёт мусоидат менамояд;

- рушди инноватсионӣ дар асоси истифодаи васеи технологияҳои рақамӣ имкон медиҳад, ки сатҳи зиндагии аҳоли аз ҳисоби баландшавии самаранокии истеҳсолот, афзоиши ҳосилнокии меҳнат, ташкили ҷойҳои кории нав бо музди меҳнати баланд беҳтар карда шуда, сатҳи хизматрасонӣ дар соҳаҳои иҷтимоии кишвар баланд бардошта шавад;

- гузариш ба технологияҳои муосири рақамӣ ба густариши ҳамкорӣҳои байналмилалӣ илмию техникӣ мусоидат менамояд;

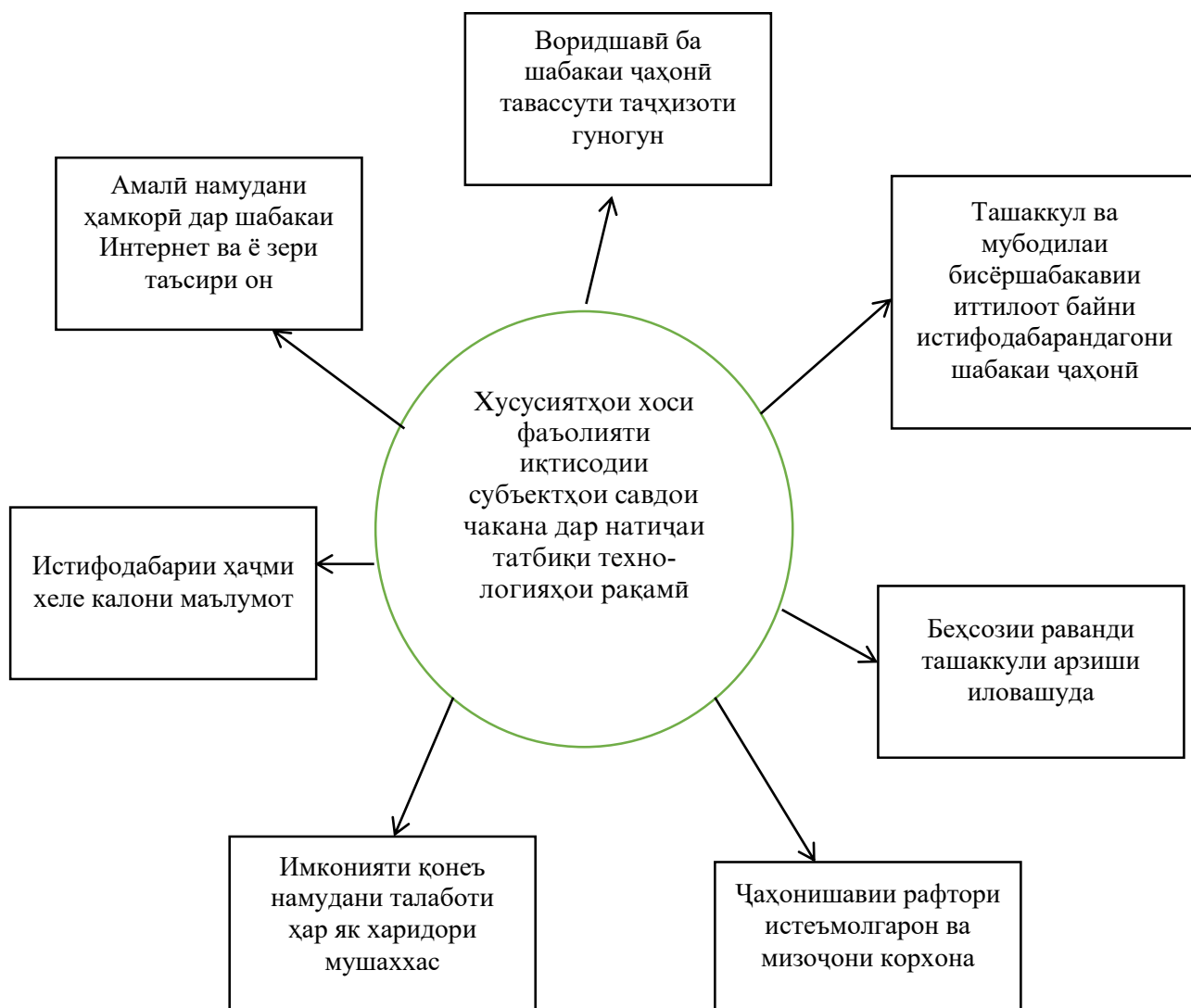
- истифодаи васеи технологияҳо ва равандҳои рақамӣ рақобатпазирӣ ҳам иқтисоди миллиро дар умум ва ҳам корхонаи мушаххасро баланд мебардорад;

- технологияҳои рақамӣ навтарин ба ташкили фазои ягонаи бозорӣ мусоидат менамоянд.

Вобаста ба мақсади вазифаҳои муайяншуда, дар рисолаи илмӣ хусусиятҳои хос ва самтҳои асосии рақамикунӣ равандҳои кории субъектҳои савдои чакана дар асоси омӯзиши таҷрибаи пешқадами мамлакатҳои хориҷӣ асоснок шудаанд. Ба андешаи муаллиф, зеро мафҳуми иқтисоди рақамӣ дар савдои чакана фаъолияти иқтисодие фаҳмида мешавад, ки дар асоси технологияҳои рақамӣ ва ё қарорҳои рақамӣ, инчунин ташаккули бозорҳои виртуалӣ, савдои электронӣ, хизматрасониҳо ва пардохтҳои электронӣ амалӣ мегардад.

Бояд қайд кард, ки технологияҳои тичорати электронӣ ягона технологияи рақамӣ дар савдои чакана маҳсуб намеёбанд. Аз сабаби он, ки ақидаи ягонаи концептуалӣ доир ба фаҳмиши технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана, унсурҳои он, маҳсулот ва шабакаҳои паҳншавӣ вучуд надоранд, дар диссертатсия технологияҳои рақамӣ дар соҳаи савдои чакана истифодашаванда нисбатан пурра баррасӣ шудааст.

Ба андешаи муаллиф дар натиҷаи рушди технологияҳои рақамӣ фаъолияти иқтисодии субъектҳои савдои чакана хусусиятҳои хоси зеринро соҳиб мешаванд (расми 2).

Расми 2. Хусусиятҳои хоси фаъолияти иқтисодии субъектҳои савдои чакана дар натиҷаи татбиқи технологияҳои рақамӣ

Бояд тазаққур дод, ки бозори савдои чакана доимо дар тараққӣ аст, технологияҳо рушд ёфта, ба раванди савдо ва ҳаёти рӯзмарраи ҷомеа дохил шуда истодаанд ва чузъи ҷудонашавандаи ҳаёти инсон мегарданд.

Ҳамин тавр, технологияҳои рақамӣ чунин рафтори харидорони чаканаи имрӯзаро тағйир медиҳад: усулҳои амалӣ намудани харид дигаргун шуда, харидорон бештар ба савдои электронӣ, аз он ҷумла ба истифодаи замимаҳои мобилӣ тавачҷуҳ мекунанд; смартфонҳо ба “дӯсти наздик ва беҳтарин”-и харидорон табдил меёбанд; яке аз принципҳои асосии истеъмолгарон зимни хариди мол соддагардонии ҳамаи равандҳо мегардад; шабакаҳои иҷтимоӣ ба интиҳоби харидорон бештар таъсир хоҳанд расонид; истеъмолкунандагон омода мешаванд, ки ба дастраснамоии тези молҳо маблағи иловагиро диҳанд.

Таҳлили барномаҳои гузариши рақамии иқтисоди кишварҳои пешрафта имконияти муайянкунии самтҳои калидии онро медиҳад, ки онҳоро ба сифати афзалиятҳо барои Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб кардан мумкин аст: ташаккули қонунгузори рақамии миллӣ; маблағгузори давлатии лоиҳаҳои рақамии пешрафта; муътадилкунии танзими андозӣ ва муҳити сармоягузорӣ; шаффофӣ ва самаранокии идоракунии давлатӣ, баланд бардоштани шуғл; таъмини амнияти кибермуҳит; рақамикунонии саноат дар базаи низомҳои киберфизикӣ, тафаккури сунъӣ, интернет-ашёҳо, 3D-чоп бо мақсади баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат; бахши кишоварзии рақамӣ; маълумотҳои калонҳаҷм ва алоқаи 5G; шабакаҳои барқии “хушманд” ва барандаҳои пуриктидори энергияи барқ, аз ҷумла сайёр; шаҳрҳои “хушманд”, маориф ва тибби рақамӣ.

Дар боби дуюм – «Тамоюли рушди савдои чакана ва сатҳи рақамикунонии он дар шаҳри Хучанд» – таҳлили вазъи рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд амалӣ гардонида шуда, тамоюлҳои рушди рақамикунонии равандҳои корӣ дар корхонаҳои савдои чакана ошкор шудаанд. Ҳамчунин дар ин фасл таъсири омилҳо ба раванди рақамикунонии савдои чаканаи шаҳр муайян гардидаанд.

Дар таҳқиқоти илмӣ вазъи муосир, тамоюл ва хусусиятҳои рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар робита бо рақамикунонии равандҳои тиҷоратӣ ва рушди дигар соҳаҳои иқтисоди шаҳр мавриди таҳлил қарор гирифтааст (ҷадвали 1).

Ҷадвали 1

Нишондиҳандаҳои асосии иқтисодию иҷтимоии шаҳри Хучанд
дар солҳои 2014-2019

Нишондиҳандаҳо	2015	2016	2017	2018	2019	Соли 2019 ба 2015, %
Шумораи аҳолии доимӣ, ҳазор нафар	175,4	178,1	180,2	181,7	183,7	104,7
Ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ, млн. сомонӣ	638,8	761,4	942,6	1132,4	1119,7	175,3
Ҳаҷми умумии гардиши савдои чакана, млн. сомонӣ	1852,8	2050,6	2441,4	2350,4	2587,1	139,6
Ҳаҷми хизматрасонии пулакӣ дар ҳамаи соҳаҳои хизматрасонӣ, млн. сомонӣ	978,9	995,8	1431,7	1230,9	1274,3	130,2
Музди миёнаи меҳнати номиналӣ, сомонӣ	1054,5	1111,8	1241,7	1324,4	1430,1	135,6
Гардиши савдои хориҷӣ, млн. доллари ИМА	412,5	345,7	325,8	314,9	392,1	95,0
Содирот, млн. доллари ИМА	118,5	27,9	34,9	35,8	29,0	25,0
Воридот, млн. доллари ИМА	294,0	317,8	290,9	279,1	363,1	123,5

Сарчашма: Омори солонаи шаҳри Хучанд. Раёсати омори шаҳри Хучандии Сарраёсати Агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд, 2020.

Таҳлил нишон дод, ки вазъи соҳаи иҷтимоию иқтисодии шаҳри Хучанд дар давраи таҳлилӣ тадричан беҳтар мегардад. Тибқи маълумоти оморӣ, дар аксари соҳаҳои фаъолияти иқтисодиву иҷтимоии шаҳр пешравиҳо ба назар мерасанд.

Бахши савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар ҳамалоқамандӣ бо раванди ислоҳоти иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ ва вилояти Суғд тараққӣ ёфт. Дар раванди хусусигардонии объектҳои савдо пастравии нақши бахши давлатӣ дар ҳамаи соҳаҳои он ба назар расид. Агар дар соли 1991 дар ташаккули гардиши моли чаканаи шаҳри Хучанд ҳиссаи корхонаҳои давлатӣ 50%-ро ташкил дода бошад, пас дар давоми қариб 30 сол ин ҳолат куллан тағйир ёфта, ҳиссаи бахши давлатӣ дар савдои шаҳри Хучанд дар соли 2019 ҳамагӣ 0,5 %-ро ташкил дод.

Дар марҳилаи аз соли 2015 то 2019 гардиши савдои чаканаи шаҳри Хучанд ҳислати устуворро соҳиб гардид ва дар нархҳои муқоисавӣ то 1,7 маротиба афзуд. Ҳиссаи шаҳри Хучанд дар гардиши ҷумҳуриявии савдои чакана дар соли 2019 қариб 10,3 % ва дар гардиши савдои чаканаи Вилояти Суғд 28,6 %-ро ташкил дод.

Таҳлили дар рисолаи илмӣ гузаронидаи рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд нишон медиҳад, ки ҳарчанд тамоюлҳои мусбат мавҷуд бошанд ҳам, ҳанӯз масъалаҳои ҳалнашуда дар ин самт, бахусус дар бахши рақамикунонии равадҳои кории корхонаҳои савдо вучуд доранд.

Таҳқиқот нишон дод, ки аксари субъектҳои савдои чакана дар шаҳри Хучанд ба татбиқи технологияҳои инноватсионӣ рақамӣ машғул нестанд ва ё фаъолияти на он қадар самаранок доранд. Ба андешаи муаллиф, сабабҳои асосӣ ин кам маълумот доштан аз ин гуна дастовардҳо, надоштани маҳорат ва малака ва мавҷуд набудани захираҳо мебошад. Аксаран татбиқи технологияҳои рақамӣ ва инноватсияҳо барои роҳбарият мақсади аввалиндараҷа ба ҳисоб намеравад, чунки дониши онҳо оид ба имкониятҳои технологияҳои муосир маҳдуд аст. Илова бар ин, мумкин аст, ки дар роҳбарият маҳорати амалӣ доир ба татбиқи инноватсияҳо мавҷуд набошад.

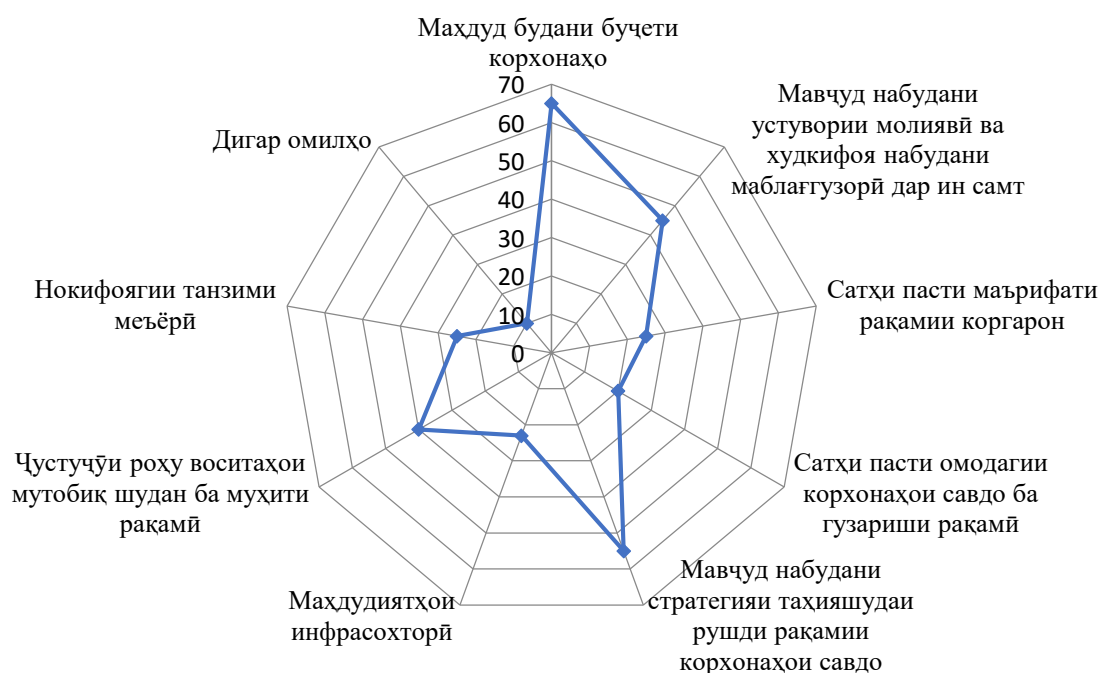
Новобаста аз мушкилоти мавҷуда, дар соҳаи савдои чаканаи шаҳри Хучанд, дар самти рақамикунонии равандҳои савдою технологӣ баъзе пешравии тамоюлҳои мусбат низ ҷой доранд. Раванди рақамикунонии фаъолияти корхонаҳои савдои чакана бештар дар шаклҳои муосири корхонаҳои савдо, ба монанди супермаркетҳо ба ҷашм мерасад.

Бо мақсади муайян намудани тамоюлҳои асосии раванди рақамикунонии равандҳои тиҷоратии корхонаҳои савдо, аз ҷониби муаллиф таҳлили фаъолияти 3 супермаркете (ҶДММ “Амид”, ҶДММ “Анис” ва ҶДММ “Сабзина”), ки дар бозори савдои чаканаи шаҳри Хучанд алҳол мавҷеи хос дорад гузаронида шуд (ҷадвали 2).

Цадвали 2. Вазъи рақамикунонии равандҳои савдо дар супермаркетҳои шаҳри Хучанд

Номгӯи супермаркетҳо	Равандҳое, ки рақамӣ гардонида шудаанд	Самаранокӣ гузариш ба равандҳои рақамӣ	Равандҳое, ки дар оянда бояд рақамӣ гардонида шаванд	Истифодаи замимаҳои мобилӣ ва барномаҳои компютерӣ дар фаъолияти рақамӣ
ЧДММ “Амид”	Тамоми раванди гардиши мол рақамӣ гардонида шудааст, аз ҷумла касса, анбор, кор бо мизочон, кор бо таъминотчиён, музди меҳнат, ҳисоботи оморӣ, ҳисоботдиҳии андозӣ ва ғайра	Самаранокӣ пеш аз ҳама дар идораи гардиши мол, ҳисоботдиҳӣ, пешбурди назорат, фаъолияти оперативӣ, кам кардани миқдори кормандон дар бухгалтерия, сарфаи вақт ва ғайраҳо. Дар дилхоҳ лаҳзаи вақти шабонарӯзӣ бақияи молро ҳисоб кардан осон ва дастрас аст	Дар нақша аст, ки пеш аз ҳама нархномаи электронӣ татбиқ карда шавад. Инчунин сайти корхона низ сохта шуда истодааст. Дар давоми ду соли оянда ташкилкунӣ интернет-мағоза низ дар нақшаи мо ҳаст	Дар фаъолияти рақамии мо асосан таъминоти барномавӣ ва автоматизатсия пурра бо воситаи 1С:Бухгалтерия, “1С: торговля и склад” ва MS Excel ба роҳ монда шуда аст.
ЧДММ “Анис”	Ҳамаи раванди гардиши мол рақамӣ гардонида шудааст, аз ҷумла касса, анбор, кор бо мизочон, кор бо таъминотчиён, музди маош, ҳисоботи оморӣ, ҳисоботдиҳии андозӣ ва ғайра.	Самаранокӣ пеш аз ҳама дар идораи гардиши мол, ҳисоботдиҳӣ, пешбурди назорат, фаъолияти оперативӣ, кам кардани миқдори кормандон дар бухгалтерия, сарфаи вақт ва ғайраҳо. Дар кадом лаҳзаи вақти шабонарӯзӣ бошад “остатка” бардоштани мол осон ва дастрас аст.	Дар нақша аст, ки пеш аз ҳама рафи “хушманд” татбиқ карда шавад. Инчунин дар шабакаҳои иҷтимоӣ, пеш аз ҳама дар Фейсбук ва Инстаграм кушодани саҳифаи шахсӣ. Сохтани Интернет-мағоза, истифодаи барномаҳои шабакавӣ барои кор бо таъминотчиён	Дар фаъолияти рақамии мо барномаҳои 1С:Бухгалтерия, CloudShop, ОПСУРТ истифода бурда мешавад.
ЧДММ “Сабзина”	Раванди гардиши мол пурра рақамӣ гардонида шудааст, аз ҷумла касса, анбор, кор бо мизочон, кор бо таъминотчиён, музди маош, ҳисоботи оморӣ, ҳисоботдиҳии андозӣ ва ғайра	Самаранокӣ пеш аз ҳама дар идораи гардиши мол, ҳисоботдиҳӣ, пешбурди назорат, фаъолияти оперативӣ, кам кардани миқдори кормандон дар бухгалтерия, сарфаи вақт ва ғайраҳо.	Нархномаи рақамӣ ва рафи “Хушманд”. Ташкилкунӣ мағозаи электронӣ, ташкилкунӣ пардохт бо ёрии қортҳои электронӣ	Дар фаъолияти рақамии мо барномаҳои 1С:Торговля и Склад, SUBTOTAL ва MS Excel истифода бурда мешавад.

Дар таҳқиқот дар асоси гузаронидани назарсанҷии роҳбарону мутахассисони субъектҳои савдо чакана ва пурсиши коршиносони соҳа, омилҳое, ки ба раванди рақамикунонии равандҳои кории субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд таъсири мусбат ва манфӣ мерасонанд, ошкор ва ғуруҳбандӣ гардидаанд. Натиҷаи пурсиш муайян намуд, ки 65 %-и посухдиҳандагон монеаи асосии рушди савдои чаканаро дар шароити иқтисоди рақамӣ дар маҳдуд будани буҷети корхонаҳо арзёбӣ намуданд, 55 % дар мавҷуд набудани стратегияи таҳияшудаи рушди рақамии корхонаҳои савдо, 45 % дар мавҷуд набудани устувории молиявӣ, 40 % дар ҷустуҷӯи роҳу воситаҳои мутобиқ шудан ба муҳити рақамӣ, 25 % дар сатҳи пасти маърифати рақамии коргарон, 20 % дар сатҳи пасти омодагии корхонаҳои савдо ба гузариши рақамӣ, 23 % дар маҳдудиятҳои инфрасохторӣ, 25 % дар нокифоягии танзими меъёрӣ ва 10% омилҳои дигарро интихоб намуданд (расми 3).

Расми 3. Натиҷаи пурсишномаи роҳбарону кормандони корхонаҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд

Ҳамин тавр, таҳлили нишондиҳандаҳои фаъолнокии рақамии субъектҳои савдои чакана собит месозад, ки солҳои охир ҳавасмандии соҳибкорон дар ин самт ҷашмрас буда, фазои рақамӣ зери таъсири тамоюлҳои мусбат тадриҷан фарохтар мегардад. Новобаста аз мавҷуд набудани стратегияи рақамикунонӣ, раванди гузариш зери таъсири омилҳои муҳталиф, ба монанди коркардҳои инфиродӣ, дараҷаи омодагӣ, имконияти молиявӣ, хусусиятҳои ғуруҳи молҳо ва тамоюлҳои истеъмолӣ амалӣ шуда истодаанд.

Ба қатори монеаҳои асосӣ барои татбиқи технологияҳои рақамӣ нокифоя будани буҷети корхонаҳо, мавҷуд набудани устувории молиявӣ ва худкифоя набудани маблағгузорӣ дар ин самтро ворид кардан мумкин аст. Раванди рақамикунонии савдои чакана ҳамчунин бо сабаби таҷрибаи кофӣ надоштани кормандон дар самти татбиқи технологияҳо нисбатан суғуст мебошад.

Ба андешаи муаллиф, дар шароити муосир яке аз масъалаҳои муҳими рушди иқтисодиёти миллӣ истифодаи афзорҳои иқтисодию риёзӣ ва оптимизатсионӣ дар раванди идоракунии соҳаҳои мукхталиф ба ҳисоб меравад.

Бо ин мақсад жар диссертатсия функсияи мақсадноки амсилаи ба ҳадди аксар (максимум) расонидани даромад аз пешниҳоди хизматрасониҳои корхонаи савдо дар шароити ҷалби технологияҳои рақамӣ пеншиҳод шудааст.

$$F_{max} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} P_{ij}, \quad i = (\overline{1, n}); \quad j = (\overline{1, m}), \quad (1)$$

ки дар ин ҷо X_{ij} – ҳаҷми пешниҳоди маҳсулот ва хизматрасониҳо аз ҷониби корхонаи тиҷоратӣ аз зергурӯҳи j -юми гурӯҳи i -юм, n – шумораи гурӯҳҳои маҳсулот ва хизматрасониҳо, $i = (\overline{1, n})$, m – шумораи зергурӯҳҳои пешниҳодкунандаи маҳсулот ва хизматрасониҳо дар гурӯҳи i -юм ($i = \overline{1, n}$) ва P_{ij} – арзиши маҳсулот ва хизматрасониҳо аз зергурӯҳи j -юми гурӯҳи i -юмро ифода мекунад.

Маҳдудиятҳо оид ба истифодаи маҳсулот ва хизматрасонии маҷмаи тиҷоратӣ дар чунин шакл пешниҳод мегарданд:

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} C_{ijr} \leq B_r, \quad r = (\overline{1, R}); \quad i = (\overline{1, n}); \quad j = (\overline{1, m}), \quad (2)$$

ки дар ин ҷо C_{ijr} – ҳаҷми воқеии захираҳо r аз пешниҳоди маҳсулот ва хизматрасониҳо аз зергурӯҳи j -юми гурӯҳи i -юм $(\overline{1, R})$, $i = (\overline{1, n})$, $j = (\overline{1, m})$, B_r – ҳаҷми маҳдудиятҳо барои истифодаи захираҳои маҳсулот ва хизматрасониҳо намуди r ($r = \overline{1, R}$),

Маҳдудиятҳо ба тағйирёбандаҳои манфӣ.

$$X_{ij} \geq 0, \quad i = \overline{1, n}; \quad j = \overline{1, m} \quad (3)$$

Шарҳи васеи масъала бо ишораҳо:

X_i - ҳаҷми гардиши мол j ;

C_i - ҳаҷми сармоягузорӣ ба технологияҳои рақамӣ j ;

k - ҳаҷми маблағгузорӣ ба рушди воқеии корхонаи савдо;

l - ҳаҷми маблағгузориҳо ба технологияи Big Data ва омӯзиши талаботи истеъмолкунандагон;

n_i – гардиши чаканаи мол то замони истифода намудани технологияҳои рақамӣ $r = (\overline{1, R})$;

b_i - маҳдудияти захираҳои дар ихтиёри корхонаи тиҷоратибуда $i = (\overline{1, n})$; $j = (\overline{1, m})$;

a_j - шумораи кормандони корхона j ;

p_{il} - заминаи моддию техникии корхона b_i ;

g_l - захираҳои молиявии дар ихтиёри корхонаи тиҷоратибуда l .

Қобили қайд аст, ки дар амсилаи таҳиягардида омилҳои ҷузъии раванди рақамикунории корхонаҳои савдои чаканаро мавриди таҳлил қарор додан мумкин аст ва дар диссертатсия он амалӣ шудааст.

Дар боби сеюм – «**Самтҳои асосии рушди раванди рақамикунонии савдои чакана**» – самтҳои асосии дурнамои рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар шароити иқтисоди рақамӣ асоснок гардида, принципҳои асосии стратегияи рақамикунонии корхонаҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд пешниҳод гардидаанд. Ҳамчунин раванди ташаккули экосистемаи рақамӣ ҳамчун омили баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои савдо мавриди омӯзиш қарор дода шудааст.

Дар диссертатсия самтҳои афзалиятноки рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд бо дарназардошти рақамикунонии равандҳои он асоснок гардидаанд: тақмили заминаи меъёрию ҳуқуқии ташкили савдои чакана; таъмини сатҳи зарурии рақобат дар бозори истеъмолии шаҳр барои субъектҳои савдои чакана; амалӣ намудани тадбирҳо чӣхати баланд бардоштани дастрасии нархҳои молу хизматрасонӣ татбиқи шаклҳои муосири корхонаҳои савдои чакана; рушди иқтисодии кадрӣ субъектҳои савдои чакана; дастгирии давлатии рушди соҳибкории хурд дар савдои чакана; тақмили низоми ҷойгирсозии шаклҳои корхонаҳои савдои чакана; таъмини бехатарии молу хизматрасонӣ, риояи қатъии қоидаҳои беҳдошт, ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон; татбиқи технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана ва ғ. (расми 4).

Расми 4. Самтҳои асосии афзалиятноки дурнамои рушди шабакаҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд

Дар диссертатсия дар асоси таҳлили таъсири мусбат ва хавфҳои истифодаи технологияҳои рақамии муайянгардида, инчунин омӯзиши таҷрибаи мамлакатҳои пешрафта дар самти рушд ва ҳавасмандгардонии рақамикунонии иқтисодиёти миллӣ, самтҳои афзалиятнокро дар раванди ташаккули иқтисодиёти рақамӣ дар шаҳри Хучанд пешниҳод шудааст (расми 5).

Расми 5. Самтҳои афзалиятноки гузариш ба технологияҳои рақамӣ

Зарурату аҳамияти татбиқи технологияҳои рақамӣ дар савдои чаканаи шаҳри Хучанд бо масъалаи баланд бардоштани самаранокии иқтисодии фаъолияти корхонаҳои савдои чакана вобаста аст ва он дар шароити шиддатёбии рақобат торафт шадидтар мешавад. Маҳз татбиқи васеи технологияҳои муосир имкон медиҳад, ки истифодаи оқилона масоҳатҳои савдо, таҷҳизот ва кормандони савдо ба даст оварда шуда, самаранокии баланди фаъолияти корхонаҳои савдо дар умум таъмин карда шавад.

Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки ҳалли бомуваффақияти масъалаҳои рақамикунонии савдои чакана ҳамчунин бо ташаккули экосистемаи рақамӣ ва рушди салоҳияти рақамии кормандони савдои чакана вобастагии зич дорад.

Экосистемаи рақамӣ ин платформаи рақамии бисёрсамтаест, ки бояд ба чунин меъёрҳо ҷавобгӯ бошад: мавҷудияти инфрасохтори иттилоотӣ

технологӣ, озод будан ба ҳамкорон ва принципи win-win. Экосистема имконият медиҳад, ки доираи васеи талаботи иштирокдорон ва мизочон қонё карда шавад, чунки ӯ масоҳати рақамиест, ки бо ёрии он харидор метавонад хариди молу хизматрасониҳои гуногунро иҷро намуда, самарайи синергетикиро ҳангоми истифодаи якҷояи онҳо соҳиб шавад.

Ба андешаи муаллиф, яке аз унсурҳои муҳими экосистемаи рақамӣ дар савдои чакана иқтисодии кадрӣ корхона буда метавонад, ки масъалаи омода намудани онҳо дар шароити рақамикунонӣ хеле мубрам арзёбӣ мегардад. Кормандони соҳаи савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ бояд дорои чунин салоҳиятҳо бошанд:

- маҳорати шинохтани равандҳои корӣ, ки унсурҳои иқтисоди рақамӣ шуда метавонанд;
- маҳорати баҳодиҳӣ ба омодагии соҳаи муайяни фаъолияти иқтисодӣ барои гузариши он ба муҳити иқтисоди рақамӣ;
- баҳодиҳии ҳолати бозори муайяни мол ва хизмат бо мақсади гузаронидани он ба соҳаи иқтисоди рақамӣ;
- тафаккури рақамӣ ва маҳорати рақамикунонии равандҳои иқтисодӣ.

Ҳамин тавр, ташаккули экосистемаи рақамӣ дар корхонаҳои савдо ба баланд бардоштани сифати хизматрасонӣ ба харидорон ва устувор гаштани маҷмаи корхона дар бозор мусоидат хоҳад кард.

ХУЛОСА

А) Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

1. Низомии иқтисодии ҷаҳонӣ дар давраи гузариши бесобиқа рушд ёфта истодааст, ки сабаби асосии он баланд гаштани нақши технологияҳои пешқадам ва қарорҳои инноватсионӣ дар асоси дастовардҳои пешрафти илмӣ ва техникаи мебошад. Ҷомеаи соҳибкорӣ ба марҳилаи нави рушди иқтисодӣ, ки онро ҳамчун иқтисодиёти рақамӣ ном мебаранд, ворид шуда истодааст. Иқтисодиёти рақамӣ ба ҷузъи ҷудонопазири ҷамаи бахшҳои ҳаёти ҷомеа табдил ёфта, ҳамчун сарчашмаи муҳими рушди иқтисодии минтақаҳо, кишварҳо, соҳаҳо ва намудҳои фаъолият баррасӣ мегардад [5-М; 11-М].

2. Дар диссертатсия асоснок карда шудааст, ки рушди иқтисоди миллӣ ва ҷомеа аз бисёр ҷиҳат аз он вобаста аст, ки кишвари мо то кадом дараҷа технологияҳои рақамиро дар соҳаҳои гуногуни иқтисодиёт татбиқ менамояд. Барои ақиб намондан аз мамлакатҳои пешрафтаи рақамӣ, баланд бардоштани ҳиссаи иқтисоди рақамӣ ва рақамикунонии соҳаҳои муқаррарии иқтисоди ҷумҳурий талаб карда мешавад. Рақамикунонӣ ба муҳаррики рост, воситаи баланд бардоштани самаранокии иқтисоди миллӣ, замина барои лоиҳаҳои инноватсионии пешрафта табдил меёбад [1-М; 8-М; 9-М].

3. Дар таҳқиқот марҳилаҳои ташаккул ва рушди иқтисоди рақамӣ муайян карда шуда, дар натиҷаи омӯзишу таҳлили нуқтаҳои назари олимону коршиносон таърифи муаллифии он пешниҳод карда шудааст. Ҳамин тавр, бо маънои нисбатан маҳдуд, иқтисоди рақамӣ ҳамчун зинаи сифатан нави рушди

иктисод дар заминаи истифодаи технологияҳои рақамӣ фаҳмида мешавад, ки дар доираи он субъектҳои хоҷагидорӣ тавассути Интернет мубодилаи иттилоотро амалӣ менамоянд. Дар навбати худ, ба маънои васеъ иқтисоди рақамӣ – тамоюли ҷорӣ рушд, сатҳи нави ташкили на фақат муносибатҳои иқтисодӣ, балки ҳаёти ҷомеа, истеҳсолот ва ғайра мебошад, ки ба ҷузъи таркибии ҳамаи кишварҳо табдил ёфтааст [5-М; 10-М; 16-М].

4. Аз ҷониби муаллиф хусусиятҳои хос ва самтҳои асосии рақамикунонии равандҳои кории субъектҳои савдои чакана дар асоси омӯзиши таҷрибаи пешқадами мамлакатҳои хориҷӣ асоснок гардидааст. Қайд шудааст, ки дар савдои чакана дар фарқият аз дигар соҳаҳои иқтисодӣ, технологияҳои рақамӣ бояд нисбатан фаъолтар татбиқ шаванд, зеро ин раванд ба қонеъ намудани тақозои ҳар як истеъмолкунанда таъсир мерасонад. Ба андешаи муаллиф, зери мафҳуми иқтисоди рақамӣ дар савдои чакана фаъолияти иқтисодие фаҳмида мешавад, ки дар асоси технологияҳои рақамӣ ва ё қарорҳои рақамӣ, инчунин ташаккули бозорҳои виртуалӣ, савдои электронӣ, хизматрасониҳо ва пардохтҳои электронӣ амалӣ мегардад. Ба қатори технологияҳои рақамӣ автоматикунонии фаъолият, ҳисобкуниҳои “абрнок”, бизнес-таҳлили маълумоти калонҳаҷм, воқеияти виртуалӣ (иловашуда), ҳамкорӣ тавассути шабакаҳои иҷтимоӣ, тафаккури сунъӣ, омӯзиши мошинӣ, роботкунонӣ ва дигар қарорҳои рақамиро шомил намудан мумкин аст [7-М; 12-М].

5. Дар таҳқиқот бо истифода аз усулҳои мухталифи таҳлили иқтисодӣ, арзёбии тамоюли рушд ва рақамикунонии равандҳои корӣ дар субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд амалӣ гардидааст. Муайян карда шудааст, ки ҷараёни рақамикунонӣ дар субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд доираи маҳдуди марказҳои нисбатан бузурги савдо ва равандҳои онҳоро фарогир мебошад. Аксари субъектҳои савдои чакана дар шаҳри Хучанд ба татбиқи технологияҳои инноватсионӣ рақамӣ машғул нестанд ва ё фаъолияти на он қадар самаранок доранд. Сабабҳои асосӣ ин беҳабар будан аз ин гуна дастовардҳо, надоштани маҳорат ва малака ва мавҷуд набудани захираҳо мебошад. Аксаран татбиқи технологияҳои рақамӣ ва инноватсияҳо барои роҳбарият мақсади аввалиндараҷа ба ҳисоб намеравад, чунки дониши онҳо оид ба имкониятҳои технологияҳои муосир маҳдуд аст [2-М; 4-М].

6. Дар диссертатсия омилҳои асосии ба рушди технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана таъсиррасон муайян карда шудааст. Пурсиши роҳбарон ва мутахассисони корхонаҳои савдои чаканаи бузургтарини шаҳри Хучанд – “Амид”, “Анис” ва “Сабзина” нишон дод, ки ба сифати омилҳои монешавандаи рушди рақамикунонии субъектҳои савдои чакана маҳдуд будани буҷети корхонаҳо, мавҷуд набудани устувории молиявӣ ва худкифоя набудани маблағгузорӣ дар ин самт, сатҳи пасти омодагии корхонаҳои савдо ба гузариши рақамӣ сатҳи пасти маърифати рақамии кормандон, маҳдудиятҳои инфрасохторӣ, мавҷуд набудани стратегияи таҳияшудаи рушди рақамии корхонаҳои савдо ва ғайраҳо баромад мекунанд [3-М; 6-М].

Б) Тавсияҳо барои истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот

1. Дар диссертатсия самтҳои афзалиятноки рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд бо дарназардошти рақамикунонии равандҳои он асоснок гардидаанд: тақмили заминаи меёрию ҳукукии ташкили савдои чакана; таъмини сатҳи зарурии рақобат дар бозори истеъмолии шаҳр барои субъектҳои савдои чакана; амалӣ намудани тадбирҳо чиҳати баланд бардоштани дастрасии нархҳои молу хизматрасонӣ татбиқи шаклҳои муносири корхонаҳои савдои чакана; рушди иқтисодии кадрӣ субъектҳои савдои чакана; дастгирии давлатии рушди соҳибкорӣ хурд дар савдои чакана; тақмили низоми ҷойгирсозии шаклҳои корхонаҳои савдои чакана; таъмини беҳатарии молу хизматрасонӣ, риояи қатъии қоидаҳои беҳдошт, ҳимояи ҳукуки истеъмолкунандагон; татбиқи технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана ва ғ.

2. Дар диссертатсия ба сифати самтҳои афзалиятноки ташаккули иқтисодиёти рақамӣ дар шаҳри Хучанд чунин бахшҳо пешниҳод шудаанд: таъмини заминаи меёрию ҳукукии гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ; татбиқи технологияҳои рақамӣ дар соҳаи хизматрасониҳои давлатӣ; рақамикунонии бахши воқеии иқтисодиёт; ташаккули инфрасохтори иттилоотӣ-коммуникатсионӣ; рушди иқтисодии инсонии иқтисодиёти рақамӣ; таъмини кибербеҳатарӣ; ба роҳ мондани идеологии самараноки гузариш ба иқтисодиёти рақамӣ; гузариши рақамии бахши хизматрасонӣ, аз он ҷумла савдои чакана.

3. Дар таҳқиқот асоснок шудааст, ки барои татбиқи амалии самтҳои афзалиятноки пешниҳодшуда бояд пайдаршамии чунин зинаҳо муайян ва риоя карда шавад: баррасии аҳамият ва оқибатҳои татбиқи технологияҳои рақамӣ дар байни намоёндагони илм, сохторҳои давлатию тижоратӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва шаҳрвандони алоҳида бо истифодаи платформаҳои рақамии ҳамкорӣ иҷтимоӣ; дар сатҳи давлатӣ амалӣ намудани тадбирҳо оид ба рақамикунонии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон; рушд ва таҳкими инфрасохтори технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ ва беҳатарии он, пурзӯркунии фаъолияти сармоягузорӣ дар соҳа, автоматикунонӣ ва иттилоотии минбаъдаи бизнес-равандҳо дар корхонаҳо; рушди сармояи инсонӣ дар шароити иқтисодиёти рақамӣ, ташаккули ҷомеае, ки маҳорат ва салоҳияти рақамии заруриро доро мебошад; татбиқи воқеии технологияҳои рақамӣ ба бахшҳои пешбари иқтисоди миллӣ, табдили корхонаҳо ба сохторҳои “рақамӣ”; механизми рақамикунонии фаъолияти субъектҳои савдои чакана таҳия карда шуда, тавсияҳои амалӣ оид ба татбиқи онҳо пешниҳод гардидаанд.

4. Дар диссертатсия ба сифати омилҳои муҳими баланд бардоштани сифати хизматрасониҳои савдо ташаккули экосистемаи рақамӣ пешниҳод гардидааст. Дар дурнамои наздик рақамикунонии савдои чаканаро тағйирёбии ҳислат ва модели рафтори истеъмолкунандаи муносири муайян менамояд, аз ҷумла вай бо тағйирёбии муҳит – рушди босуръати технологияҳо, пайдоиши экосистемаҳои рақамӣ ва бизнес-моделҳои рақамӣ шарҳ дода мешавад.

5. Унсури муҳимтарини экосистемаи рақамӣ дар савдои чакана иқтидори кадрӣ корхона буда метавонад, ки масъалаи омода намудани онҳо дар шароити рақамикунонӣ хеле мубрам арзёбӣ мегардад. Дар шароити муосири гузариши рақамии иқтисодиёт ҳангоми омодакунии мутахассисон бояд диққати махсус ба ташкил ва рушди салоҳияти рақамӣ дода шавад, ки он татбиқи фаъолияти касбиро дар самти идоракунии корхонаҳои савдо таъмин менамояд.

6. Дар таҳқиқот пешниҳод шудааст, ки кормандони соҳаи савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ бояд дорои чунин салоҳиятҳо бошанд: маҳорати шинохтани равандҳои корӣ, ки унсурҳои иқтисоди рақамӣ шуда метавонанд; маҳорати баҳодиҳӣ ба омодагии соҳаи муайяни фаъолияти иқтисодӣ барои гузариши он ба муҳити иқтисоди рақамӣ; баҳодиҳии ҳолати бозори муайяни мол ва хизмат бо мақсади гузаронидани он ба соҳаи иқтисоди рақамӣ; тафаккури рақамӣ ва маҳорати рақамикунонии равандҳои иқтисодӣ.

ФЕҲРИСТИ ИНТИШОРОТИ ИЛМИИ ДОВТАЛАБИ ДАРЁФТИ ДАРАҶАИ ИЛМӢ (бо забони асл):

А) Монографияҳо

[1-М]. Развитие цифровой экономики в Республике Таджикистан. Раздел в монографии “Современные технологии: проблемы и тенденция развития”: монография / Петрозаводск: МЦНП «Новая наука», 2021. - С. 251-267.

Б) Интишорот дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия шудаанд:

[2-М]. Савдои чаканаи шаҳри Хучанд: вазъ ва дурнамои он [Матн] / Лутфулов М.Д. // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе.- 2021. - №4 (38). – С. 188-194.

[3-М]. Омилҳое, ки ба рушди савдои чакана дар шароити гузариш ба иқтисоди рақамӣ таъсир мерасонанд [Матн] / Лутфулов М.Д. // Паёми Донишгоҳи технологияи Тоҷикистон. – Душанбе.- 2021. - №2 (45). – С. 208-215.

[4-М]. Ташаккули дурнамои рушди савдои чаканаи шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд [Матн] / Шаропов Ф.Р., Лутфулов М.Д., Амонов С.С. // Аҳбори Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. – Хучанд.- 2021. - №1 (86). – С. 89-95.

[5-М]. Ташаккул ва рушди технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана [Матн] / Шаропов Ф.Р., Лутфулов М.Д., Кабутов Қ.М., Амонов С.С. // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе.- 2021. - №1 (35). – С. 99-109.

[6-М]. Таъсири технологияҳои рақамӣ ба рафтори истеъмолгарони савдои чакана [Матн] / Шаропов Ф.Р., Лутфулов М.Д. // Номаи донишгоҳи МДТ “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров. Силсилаи ҷанҳои табиатшиносӣ ва иқтисодӣ. – Хучанд. - 2020. №4 (55). - С.119-123.

[7-М]. Зарурати татбиқи технологияҳои рақамӣ барои баланд бардоштани рақобатпазирӣ корхонаҳои савдои чакана [Матн] / Лутфулов М.Д. // Паёми

Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. – Душанбе.- 2020. - №4/1 (33). – С. 170-174.

[8-М]. Иқтисоди рақамӣ: ҳолат ва дурнамои рушди он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн]/ Лутфулоев М.Д., Исмоилов Ш.М., Хўҷамқулов Р.Б. // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар. - 2020. №1-4(80), қисми 2. - С. 211-215.

[9-М]. Перспективы развития цифровой экономики в условиях Республики Таджикистан [Текст]/ Исмоилов Ш.М., Худжамкулов Р.Б., Лутфулоев М.Д. / Ахбори Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ, Хучанд.-2020. №3 (84). - С.41-47.

Б) Мақолаҳо дар дигар маҷаллаҳо ва маҷмӯи маводҳои конференсия:

[10-М]. Самтҳои асосии рушд дар савдои чаканаи рақамӣ / Лутфулоев М.Д. // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмӣ-амалӣ таҳти унвони “Рушди илмҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ: роҳҳои татбиқи натиҷаҳои онҳо дар истеҳсолот”, Хучанд, 2-юми март 2021. – Хучанд, ДИС ДДТТ. – 2021.-. С. 310-313.

[11-М]. The impact of digital technology on consumer behavior in retail trade / Лутфулоев М.Д. // Маводи конференсияи байналмилаллии 11th International Conference «Science and practice: a new level of integration in the modern world», Sheffield, November 30, 2020. - Sheffield, UK Conference Proceedings. - 2020. - С.128-132.

[12-М]. Хусусиятҳои хизматрасониҳои савдо дар шароити иқтисоди рақамӣ / Лутфулоев М.Д. // Маводи конференсияи анъанавии илмӣ-амалии донишгоҳӣ таҳти унвони “Рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар низомии ташаккулёбии иқтисодиёти рақамӣ”, Хучанд, 22-25 апрели 2020. – Хучанд, ДДХБСТ. - 2020. - С.106-110.

[13-М]. Татбиқи WEB-технологияҳо дар раванди рекламаи молу маҳсулот / Лутфулоев М.Д. // Маводи конференсияи анъанавии илмӣ-амалии донишгоҳӣ таҳти унвони “Рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар низомии ташаккулёбии иқтисодиёти рақамӣ”, Хучанд, 22-25 апрели 2020. – Хучанд, ДДХБСТ. - 2020. - С.18-22.

[14-М]. Савдои чакана дар иқтисоди рақамӣ / Лутфулоев М.Д., Турсунова С. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байнидонишгоҳии “Системаҳои иттилоотӣ: муаммоҳо ва дурнамои рушд”, Хучанд, 3-юми апрели соли 2020.– Хучанд, ДДХБСТ. – 2020. - С.188-192.

[15-М]. Имкониятҳо ва талаботҳои технологияҳои инқилоби чоруми саноатӣ барои рушди савдои чакана / Лутфулоев М.Д., Турсунова С. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии байнидонишгоҳии “Системаҳои иттилоотӣ: муаммоҳо ва дурнамои рушд”, Хучанд, 3-юми апрели соли 2020. – Хучанд, ДДХБСТ. – 2020. - С.188-192.

[16-М]. The digital economy in retail / Лутфулоев М.Д. // Маводи конференсияи байналмилаллии 9th International conference on SCIENCE AND PRACTICE: A NEW LEVEL OF INTEGRATION IN THE MODERN WORLD, Sheffield, November 10, 2019. - Sheffield, UK. - С.133-136.

[17-М]. Цифровая экономика в сфере розничной торговли (бо забони русӣ) / Лутфулоев М.Д. // Маводи конференсияи вилоятӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони

“Саноатикунони босуръат: таърих ва замони муосир”, Хучанд, 1-уми ноябри соли 2019. - Хучанд, МДТ ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров. - 2019. - С.145-147.

[18-М]. Проблемы организационно-экономических аспектов в сфере услуг (бо забони русӣ) / Лутфулоев М.Д // Маводи конференсияи илмӣ-амалии профессорон, омӯзгорон ва муҳаққиқони ҷавони ДДХБСТ таҳти унвони “Илм ва инноватсия баҳри иҷрои ҳадафҳои миллӣ”, Хучанд, . - Хучанд, ДДХБСТ. - 2019. - С.124-127

[19-М]. Место и роль формирования рыночных взаимодействий в сфере услуг с ШОС и ЕС в развитии экономики Республики Таджикистан (бо забони русӣ) / Қурбоналиев А.Ҳ., Лутфуллоев М.Д. // Маводи конференсияи илмӣ-назариявии ҷумҳуриявӣ таҳти унвони “Рушди соҳибкорӣ дар замони муосир: муаммоҳо ва роҳҳои ҳалли он”, Хучанд, 18-19 октябри 2018.- Хучанд, ДДХБСТ. – 2018. - С.57-62.

[20-М]. Институциональные основы организационно-экономических форм взаимодействия в сфере услуг Республики Таджикистан (бо забони русӣ) / Лутфулоев М.Д., Баҳовудинов Ҷ.Ҳ. // Маводи конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ таҳти унвони East European Scientific Journal, (Warsaw, Poland), #12 (40), 2018 part 3. – Варшава, Полша. – 2018. - С.41-46.

[21-М]. Нақши WEB–технологияҳо дар рушди соҳаи сайёҳии ҷумҳурӣ / Лутфуллоев М.Д., Эргашев А. // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҳайати устодону магистрантон ва донишҷӯён таҳти унвони “Системаҳои иттилоотӣ: муаммоҳо ва дурнамои рушд” баҳшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, Хучанд, 19 апрели 2018. – Хучанд. - 2018. - С.259-263.

[22-М]. Этапы развития организационных–экономических форм взаимодействия в сфере торгово-посреднических услуг в мировой экономике (бо забони русӣ) / Лутфулоев М.Д., Қосимова Д.И. // Маводи конференсияи илмӣ-методии ҳайати устодону магистрантон ва донишҷӯён таҳти унвони “Системаҳои иттилоотӣ: муаммоҳо ва дурнамои рушд” баҳшида ба Соли рушди сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, Хучанд, 19 апрели 2018. – Хучанд, ДДХБСТ. – 2018. - С.120-127.

[23-М]. Организация экономической формы взаимодействия в сфере услуг (бо забони русӣ) / Исмаилов М.М., Лутфуллоев М.Д., Сатторов И.А. // Маводи конференсияи илмӣ байналмилалӣ таҳти унвони «Экономика и Юриспруденция: Теория и практика», Санкт-Петербург, Российская Федерация, Феврал. – Санкт-Петербург, Российская Федерация. - 2017. - С.87-94.

[24-М]. Роль и значение Шанхайской организации сотрудничества при стабилизации экономики Республики Таджикистан (бо забони русӣ) / Лутфуллоев М.Д., Қурбоналиев А.Ҳ. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ДДХБСТ таҳти унвони Раҳоварди тадқиқ, Хучанд, 26 апрели 2017. – Хучанд, ДДХБСТ. - 2017, - С.310-313.

[25-М]. Основные организационно-экономические формы взаимодействия в сфере услуг в мировой экономике (бо забони русӣ) / Лутфуллоев М.Д., Исмаилов М.М. // Маводи конференсияи илмӣ-амалии олимони ҷавони вилояти Суғд, таҳти унвони “Иҷлосияи тақдирсоз ва ташаккулёбии давлати миллӣ”, Хучанд, 13 ноябри 2017. – Хучанд. -2017,. - С.102-107.

**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ ПРАВА, БИЗНЕСА И ПОЛИТИКИ**

УДК 338.46

На правах рукописи

Лутфулов Мазбутджон Дадожонович

**ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ В
УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ
(на примере города Худжанд)**

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени

кандидата экономических наук по специальности

**08.00.05 – Экономика сферы услуг (08.00.05.01 – Торговля,
коммерческие и бытовые услуги)**

Душанбе-2022

Работа выполнена на кафедре экономики предприятий и региона Таджикского государственного университета право, бизнеса и политики.

- Научный руководитель:** **Шаропов Фарход Разокович,**
доктор экономических наук, доцент,
проректор по науке и международным
связям Таджикского государственного
университета коммерции
- Официальные оппоненты:** **Шамсов Илёсджон Сафарович,**
доктор экономических наук, доцент,
декан финансово-экономического
факультета Таджикского национального
университета
- Хабибуллозода Мухриддин Хабибулло,**
кандидат экономических наук,
заведующий кафедрой экономической
теории и предпринимательской
деятельности Международного
университета туризма и
предпринимательства Таджикистана
- Ведущая организация:** Худжандский государственный
университет имени академика
Бободжона Гафурова

Защита диссертации состоится 17 сентября 2022 г. в 10⁰⁰ на заседании диссертационного совета 6D.KOA-012 при Таджикском государственном университете коммерции по адресу: 734061, Республика Таджикистан, г.Душанбе, ул. Дехоти, 1/2.

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться на официальном сайте ТГУК (www.tguk.tj) и в библиотеке университета по адресу: 734061, г. Душанбе, ул. Дехоти, 1/2.

Автореферат разослан ____ июля 2022 года.

Ученый секретарь
диссертационного совета,
доктор экономических наук, доцент

Толибов К.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Современный мир постоянно меняется с очень большой скоростью. Инновационные технологии проникают в большинство областей человеческой деятельности. В современных условиях преобладает процесс цифровизации, переход от традиционных форм общения к цифровому представлению информации, сотрудничество субъектов экономической деятельности, и в этом контексте развитие современных информационно-коммуникационных технологий.

В Концепции цифровой экономики в Республике Таджикистан, утвержденной постановлением Правительства Республики Таджикистан от 30 декабря 2019 года № 642, указано, что «цифровизация экономики способствует созданию новой модели экономического развития, привлечения иностранного капитала, стимулирования обмена существующих видов и освоения новых видов продукции, усиления экспортного направления, и в то же время обеспечения возможности удовлетворения внутреннего спроса за счет импортозамещения»².

Под цифровизацией понимается полная автоматизация процессов и этапов производства и услуг. В условиях ускоренного развития науки большинству предприятий нужны работники, умеющие работать с новыми технологиями на всех уровнях производства, а потребность в тех работниках, которые не обладают такими трудовыми навыками, отпадает. Также важно отметить, что при цифровизации отпадает необходимость в некоторые виды функций и специальностей. Это, в свою очередь, может привести к увеличению числа увольнений в различных отраслях.

Естественно, процесс цифровизации затронул и торговую отрасль. Современную торговлю невозможно представить без цифровых технологий. На наш взгляд, розничная торговля - одна из самых адаптивных отраслей к инновациям. С каждым годом цифровизация набирает новые обороты. В современных условиях субъектам розничной торговли необходимо решать другие задачи, чтобы использовать открывающиеся перед ними возможности и новые перспективы. При своевременном и правильном восприятии ситуации на современном рынке розничной торговли некоторые субъекты имеют преимущество перед своими конкурентами.

В свою очередь, потребители все больше используют цифровые технологии. Для того, чтобы адаптироваться к своим предпочтениям и быть конкурентоспособными на рынке, субъекты торговли обязаны внедрять и использовать современные технологии. Что касается применения цифровых технологий, то рынок отличается своими инновациями.

Степень научной разработанности темы. Научные аспекты настоящего исследования сформировались на основе изучения и обзора теоретических, методологических и практических положений отечественных

² Концепции цифровой экономики в Республике Таджикистан, утвержденной постановлением Правительства Республики Таджикистан от 30 декабря 2019 года № 642

и зарубежных ученых по вопросам развития розничной торговли в условиях цифровизации экономических процессов.

Следует подчеркнуть, что значительный вклад в исследование важных вопросов теории и практики рыночной экономики, сферы услуг и розничной торговли внесли известные экономисты зарубежных стран - Л.И. Абалкин, Г.А. Аванесова, М.И. Баканов, Ф. Бастия, Д. Белл, И.К. Беляевский, А.Р. Бернвальд, Л.А. Брагин, И.А. Бланк, В.Г. Бурмистров, В.П. Воронин, А.И. Гребнев, Е.И. Данилов, Т.П. Данко, П. Дойл, Дж. Джалле, А.В. Зырянов, В.И. Иваницкий, А.Д. Карх, Ф. Котлер, К. Лавлок, М. Леви, А.И. Левин, В. Леонтьев, Р. МакКоннелл, Т.И. Николаева, А.С. Нешиной, А.С. Новоселов, А.В. Орлов, Л.В. Осипова, В.К. Памбухчиянц, Ф.Г. Панкратов, М. Портер, Б.А. Райсберг, Л.А. Самсонов, Ж.-Б. Скажем, И.М. Синяева, Б.А. Соловьев, А.И. Соломатин, А.М. Фридман, Шнорр Дж. П. и так далее.

Различные аспекты становления и развития цифровой экономики и розничной торговли рассмотрены в трудах отечественных ученых-экономистов: И. Аминова, С.Дж. Комилова, З.Х. Кадырова, А.Б. Мирсаидова, Р.К. Раджабова, А. Рауфи, М.М. Шарифзода, М.К. Файзуллоева, Х.Н. Факерова, С.Х. Хабибова, И.С. Шамсова, Ф.Р. Шаропова и др.

Оценивая вклад ученых различных школ и научных направлений, их научно-методические, методические и практические результаты как весьма значимым, необходимо отметить, что некоторые теоретические и практические вопросы развития розничной торговли, особенно в условиях цифровой экономики, нуждаются в отдельном исследовании.

Недостаточная изученность экономического и социального содержания и роли розничной торговли в условиях цифровой экономики, а также ее высокая социальная значимость в обеспечении спроса населения товарами и услугами определили выбор темы диссертации, объекта и предмет исследования, его цели и задачи. Принимая во внимание указанные положения, можно оценить теоретическую и практическую значимость диссертации.

Связь исследования с программами (проектами) и научными темами. Тема диссертации связана с приоритетными направлениями развития экономических наук в республике, в том числе с вопросами формирования цифровой экономики, которые определены в качестве важных направлений в Национальной стратегии развития Республики Таджикистан на период до 2030 года.

Также тема исследования осуществлялась в рамках плана научно-исследовательской работы Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики на 2021-2025 годы.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования заключается в научно-теоретическом обосновании и разработке практических рекомендаций по формированию и развитию розничной торговли в условиях цифровизации национальной экономики.

Задачи исследования. Поставленная цель исследования преопределила постановку и последовательное решение следующих научных, теоретических, методических и практических задач:

- изучить организационно-экономические основы формирования цифровой экономики;
- исследовать особенности и основные показатели развития розничной торговли в условиях цифровой экономики;
- анализ тенденции развития и цифровизации бизнес-процессов в субъектах розничной торговли г. Худжанда;
- оценить влияние факторов на процесс цифровизации розничной торговли;
- обосновать приоритетные направления развития розничной торговли г. Худжанда в условиях цифровой экономики;
- разработать эффективный механизм совершенствования процессов цифровизации субъектов розничной торговли.

Объектом исследования являются предприятия и организации розничной торговли г. Худжанда в условиях перехода к цифровой экономике.

Предметом исследования выступают экономические отношения по формированию и развитию розничной торговли с учетом цифровизации ее основных процессов.

Гипотеза исследования основана на представлении о роли повышения эффективности деятельности предприятия и организации в сфере розничной торговли в случае перехода на цифровые технологии. Именно реализация комплекса необходимых мер по использованию цифровых технологий на предприятиях розничной торговли может способствовать улучшению их экономических и финансовых показателей.

Теоретико-методологической основой исследования являются взгляды, идеи и разработки по теории и практике современной экономики, развития розничной торговли, изложенные в научных трудах отечественных и зарубежных ученых, а также нормативные акты по формированию цифровой экономики.

Информационная база исследования. Основными источниками информации являются нормативные правовые акты Республики Таджикистан, материалы Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан и его Главного управления в Согдийской области и в г. Худжанде, информация о состоянии отдельных аспектов потребительского рынка и розничной торговли, аналитические материалы, опубликованные в периодических изданиях, опубликованные монографии в области исследования и результаты личных исследований автора.

Для решения задач в диссертации использованы различные научные методы, такие как системно-структурный, причинно-следственный метод, метод изучения факторов, анкетный, экспертно-аналитический, экономико-математический, социальный, взаимосвязь количественных и качественных признаков и др.

Исследовательская база. Диссертация выполнена в Таджикском государственном университете коммерции за 2017-2022 гг.

Научная новизна исследования проявляется в обосновании теоретико-методологических основ формирования и развития розничной торговли в условиях цифровой экономики, а также разработке практических рекомендаций по расширению указанных процессов:

1. Исследованы научно-теоретические основы формирования и развития цифровой экономики. По мнению автора, трендом современного мира во всех сферах жизни общества является беспрецедентное развитие информационных и коммуникационных технологий, что считается основой формирования новой формы экономики, т.е. цифровой экономики. В диссертации определены этапы становления и развития цифровой экономики, а в результате изучения и анализа точек зрения ученых и специалистов предложено ее авторское определение.

2. Обоснованы особенности и основные направления цифровизации рабочих процессов субъектов розничной торговли на основе изучения передового опыта зарубежных стран. Отмечено, что в розничной торговле, в отличие от других сфер экономики, цифровые технологии должны применяться более активно, поскольку этот процесс влияет на удовлетворение потребностей каждого потребителя. По мнению автора, под понятием цифровой экономики в розничной торговле понимается экономическая деятельность на основе цифровых технологий или цифровых решений, а также формирование виртуальных рынков, электронной торговли, услуг и электронных платежей.

3. С использованием различных методов экономического анализа проведена оценка тенденций развития и цифровизации рабочих процессов в субъектах розничной торговли города Худжанда. Определено, что процесс цифровизации в субъектах розничной торговли города Худжанда охватывает ограниченный круг относительно крупных торговых центров и их ограниченные процессы. Процесс цифровизации бизнес-процессов на малых предприятиях и рынках не отвечает требованиям современных условий развития.

4. На основе проведения опроса руководителей и специалистов субъектов розничной торговли и опроса экспертов отрасли выявлены факторы, оказывающие положительное и отрицательное влияние на процесс цифровизации бизнес-процессов субъектов розничной торговли города Худжанда. К отрицательным факторам относятся ограниченность бюджета предприятий, отсутствие финансовой устойчивости и самокупаемости в финансировании в этой сфере, низкий уровень готовности торговых

предприятий к цифровому переходу, низкий уровень цифровой грамотности сотрудников, инфраструктурные ограничения, отсутствие разработанной стратегии и другие.

5. Обоснованы приоритетные направления развития розничной торговли г. Худжанда на основе цифровизации ее процессов: совершенствование нормативно-правовой базы организации розничной торговли; обеспечение необходимого уровня конкуренции на потребительском рынке города для субъектов розничной торговли; реализация мероприятий по повышению ценовой доступности товаров и услуг; внедрение современных форм розничной торговли предприятиями; развитие кадрового потенциала субъектов розничной торговли; государственная поддержка развития малого бизнеса в сфере розничной торговли; совершенствование системы размещения бланков предприятий розничной торговли; обеспечение безопасности товаров и услуг; строгое соблюдение санитарных норм; защита прав потребителей; внедрение цифровых технологий в розничную торговлю и др.

6. Разработан механизм цифровизации деятельности субъектов розничной торговли и представлены практические рекомендации по их внедрению. В качестве приоритетных направлений формирования цифровой экономики в г. Худжанд предложены следующие разделы: обеспечение нормативно-правовой базы перехода к цифровой экономике; внедрение цифровых технологий в сфере государственных услуг; цифровизация реального сектора экономики; формирование информационно-коммуникационной инфраструктуры; развитие кадрового потенциала цифровой экономики; обеспечение кибербезопасности; осуществление эффективного перехода к цифровой экономике; цифровой переход сферы услуг, включая розничную торговлю; построение цифровой экосистемы и развитие цифровых компетенций сотрудников розничной торговли

Основные положения исследования, выносимые на защиту. На защиту выносятся следующие научные, теоретические, методологические и практические результаты исследования:

- представление научно-теоретических положений о сущности и экономическом и социальном содержании формирования и развития цифровой экономики;
- определение особенностей и основных направлений цифровизации бизнес-процессов субъектов розничной торговли на основе изучения передового опыта зарубежных стран;
- выявление тенденций развития и особенностей цифровизации бизнес-процессов в субъектах розничной торговли города Худжанда;
- классификация факторов, влияющих на процесс цифровизации бизнес-процессов субъектов розничной торговли города Худжанда;
- разработка и обоснование основных направлений развития розничной торговли города Худжанда в условиях внедрения цифровых технологий;

- предложение практических рекомендаций по совершенствованию механизма и внедрению цифровизации деятельности субъектов розничной торговли.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что реализация вывода и обоснованных рекомендаций диссертации способствует развитию теории цифровой экономики и розничной торговли.

Полученные автором результаты исследования могут быть использованы для точной и объективной оценки процесса цифровизации субъектов розничной торговли с учетом многогранного влияния факторов внутренней и внешней среды в современных условиях.

Основные выводы и предложения, изложенные в диссертации, могут быть использованы в образовательном процессе по подготовке специалистов в области цифровой экономики, в том числе цифровизации процессов на предприятиях розничной торговли, а также в курсах повышения квалификации руководителей и специалистов в сфере розничной торговли.

Соответствие диссертации Паспорту научной специальности. Тема диссертации соответствует следующим пунктам Паспорта научной специальности 08.00.05 – Экономика сферы услуг (08.00.05.01 – Торговля, коммерческие и бытовые услуги): 3. Формирование и развитие рынка торговли, коммерческих и бытовых услуг; 8. Оценка тенденций и закономерностей развития товарооборота; 17. Экономико-организационный механизм инновационного развития торговли, коммерческого и бытового обслуживания; 19. Организация оптово-розничной торговли в современных условиях; 31. Развитие цифровых технологий в торговле, коммерческих и бытовых услугах; 38. Управление технологическими процессами в субъектах торговли, коммерческого и бытового обслуживания.

Личный вклад соискателя степени в исследования. Личный вклад автора проявляется в определении цели, предмета и объекта исследования, в обосновании перечня задач исследования и решении этих вопросов, предложении и реализации регламентов к этапам, позволяющих использовать их для совершенствования и развития розничной торговли в городе Худжанде в условиях цифровизации.

Апробация и внедрение результатов исследования. Основные научно-методические результаты и рекомендации диссертации по обоснованию стратегии развития розничной торговли города Худжанда в условиях цифровизации были использованы в деятельности различных государственных органов.

Выводы и рекомендации автора диссертации были использованы в учебном процессе Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики при разработке учебных программ и учебников в области экономики - «Экономика предприятия» и «Цифровая экономика» и др.

Основные научные положения и практические рекомендации диссертации были представлены на международных и республиканских научных конференциях.

Публикации. По материалам диссертации опубликовано 25 научных работ, из них 8 статей в рецензируемых изданиях, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Объем и структура диссертации. Диссертационная работа состоит из введения, трех глав основного текста, заключения, библиографического списка. Основное содержание работы изложено на 155 страницах и сопровождается 12 таблицами и 20 рисунками.

ОСНОВНАЯ ЧАСТЬ

Во введении обоснованы актуальность темы диссертации, степень научной разработанности исследования, связь исследования с программой и научной тематикой, определены цели, задачи, объект, гипотеза исследования, а также проведена информация о теоретико-методологических основах исследования, научной новизне, положениях, выносимых на защиту, теоретической и практической значимости исследования, степени достоверности результатов исследования, соответствие диссертации паспорту научной специальности, личного вклада соискателя в исследование, публикации, объеме и структуре диссертации.

В первой главе - **«Научно-теоретические основы формирования и развития розничной торговли в условиях цифровой экономики»** - исследованы экономические и организационные основы формирования цифровой экономики, а также специфические особенности развития розничной торговли в условиях цифровой экономики с учетом изучения зарубежного опыта цифровизации процессов розничной торговли.

В исследовании отмечается, что в современных условиях цифровые технологии стали основой устойчивого экономического развития передовых стран мира. Действительно, цифровизация экономики очень важна, ведь опора на информационно-коммуникационные технологии остается одним из основных факторов повышения производительности труда и эффективного управления.

В диссертации автор, исследуя научно-теоретические основы понятия цифровой экономики в трудах известных ученых-экономистов и международных организаций, пришел к выводу, что большинство отечественных и зарубежных ученых определяют это понятие с помощью категорий «информационной экономики», «сетевой экономики», «интернет-экономики» и «электронной экономики». Иногда эти категории считают синонимами для обозначения новых явлений в экономике, связанных с возникновением и формированием глобальной информационной сети, широкого распространения компьютеров, развития и постоянного совершенствования программного обеспечения, применения цифровых технологий и т. д. (рис. 1).

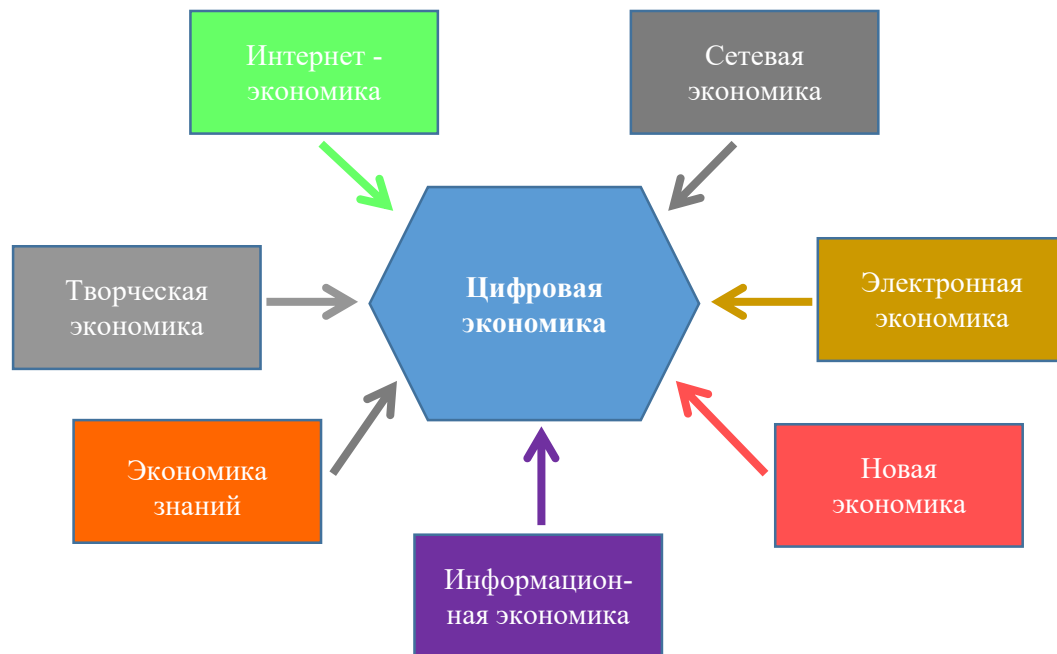

Рисунок 1. Новые тенденции в современной экономике
(разработано автором)

По мнению автора, в относительно ограниченном смысле под цифровой экономикой понимается качественно новый уровень экономического развития, основанный на использовании цифровых технологий, в рамках которого хозяйствующие субъекты обмениваются информацией посредством сети Интернет. В свою очередь, цифровая экономика в широком смысле - это современная тенденция развития, новый уровень организации не только экономических отношений, но и жизни общества, производства и т. д., ставший неотъемлемой частью всех стран. Тенденция развития цифровой экономики сопровождается обменом информацией, информационными и коммуникационными средствами в режиме реального времени и носит характер преодоления географических барьеров.

В диссертации необходимость внедрения цифровых технологий для экономики страны доказывается следующим образом:

- цифровые технологии способствуют появлению новых производств с более высокой эффективностью, вытесняют с рынка предприятия с отсталыми технологиями, что способствует совершенствованию структуры экономики;
- инновационное развитие на основе широкого использования цифровых технологий позволяет повысить уровень жизни населения за счет повышения эффективности производства, роста производительности труда, создания новых рабочих мест с высокой заработной платой, уровня услуг в социальной сфере страны;
- переход на современные цифровые технологии способствует расширению международного научно-технического сотрудничества;
- широкое использование цифровых технологий и процессов повышает конкурентоспособность как национальной экономики в целом, так и конкретного предприятия;

- новейшие цифровые технологии способствуют созданию единого рыночного пространства.

В зависимости от цели и поставленных задач в научной работе на основе изучения передового опыта зарубежных стран обосновываются особенности и основные направления цифровизации бизнес- процессов субъектов розничной торговли. По мнению автора, под понятием цифровой экономики в розничной торговле понимается экономическая деятельность на основе цифровых технологий или цифровых решений, а также формирование виртуальных рынков, электронной торговли, услуг и электронных платежей.

Следует отметить, что технологии электронной коммерции не являются единственными цифровыми технологиями в розничной торговле. В связи с тем, что не существует единого концептуального мнения о понимании цифровых технологий в розничной торговле, ее элементах, продуктах и торговых сетях, в диссертации достаточно полно рассматриваются цифровые технологии, используемые в сфере розничной торговли.

По мнению автора, в результате развития цифровых технологий хозяйственная деятельность субъектов розничной торговли приобретает следующие характеристики (рис. 2).

Расми 2. Хусусиятҳои хоси фаъолияти иқтисодии субъектҳои савдои чакана дар натиҷаи татбиқи технологияҳои рақамӣ

Следует отметить, что рынок розничной торговли постоянно развивается, технологии развиваются, входят в торговый процесс и повседневную жизнь общества и становятся неотъемлемой частью жизни человека.

Таким образом, цифровые технологии меняют поведение современных розничных покупателей:

- изменились способы совершения покупок, покупатели больше внимания уделяют электронной торговле, в том числе с использованием мобильных приложений;
- смартфоны становятся «самым близким и лучшим другом» покупателей;
- одним из главных принципов потребителей при покупке товаров является упрощение всех процессов;
- социальные сети будут оказывать большее влияние на выбор покупателей;
- потребители готовы доплачивать за быструю доставку товара.

Анализ программ цифрового перехода экономики развитых стран дает возможность выделить ее ключевые направления, которые можно выделить в качестве приоритетных для Республики Таджикистан: формирование национального цифрового законодательства; государственное финансирование перспективных цифровых проектов; стабилизация налогового регулирования и инвестиционной среды; прозрачность и эффективность государственного управления, повышение занятости; обеспечение безопасности киберсреды; цифровизация промышленности на основе киберфизических систем, искусственного интеллекта, интернета вещей, 3D-печати с целью повышения производительности труда; сектор цифрового сельского хозяйства; большие данные и связь 5G; «умные» электрические сети и мощные носители электроэнергии, в том числе мобильные; «умные» города, образование и цифровая медицина.

Во второй главе - **«Тенденции развития розничной торговли и уровень ее цифровизации в городе Худжанд»** - проведен анализ ситуации развития розничной торговли в городе Худжанд, выявлены тенденции развития цифровизации бизнес-процессов на предприятиях розничной торговли. Также в данном разделе определены влияние факторов на процесс цифровизации розничной торговли города.

В научном исследовании проанализировано современное состояние, тенденции и особенности развития розничной торговли города Худжанда в связи с цифровизацией бизнес-процессов и развитием других сфер экономики города (таблица 1).

Таблица 1

**Основные социально-экономические показатели города Худжанда
за 2014-2019 гг.**

Показатели	2015	2016	2017	2018	2019	2019 г. к 2015 г, %
Численность постоянного населения, тыс. человек	175,4	178,1	180,2	181,7	183,7	104,7
Объем промышленной продукции, млн. сомони	638,8	761,4	942,6	1132,4	1119,7	175,3
Общий оборот розничной торговли, млн. сомони	1852,8	2050,6	2441,4	2350,4	2587,1	139,6
Объем платных услуг по всем направлениям услуг, млн.руб. сомони	978,9	995,8	1431,7	1230,9	1274,3	130,2
Средняя номинальная заработная плата, сомони	1054,5	1111,8	1241,7	1324,4	1430,1	135,6
Внешнеторговый оборот, млн. долларов США	412,5	345,7	325,8	314,9	392,1	95,0
Экспорт, млн. долларов США	118,5	27,9	34,9	35,8	29,0	25,0
Импорт, млн. долларов США	294,0	317,8	290,9	279,1	363,1	123,5

Источник: Ежегодный статистический сборник города Худжанда. Худжандинский городской отдел статистики Главного управления Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан по Согдийской области, 2020 год.

Анализ показал, что социально-экономическое положение города Худжанд за анализируемый период постепенно улучшается. Согласно статистическим данным, в большинстве направлений экономической и социальной деятельности города наблюдается прогресс.

Сектор розничной торговли города Худжанда развивался в тренде процесса экономических реформ в республике и Согдийской области. В процессе приватизации объектов торговли уменьшилась роль государственного сектора во всех его сферах. Если в 1991 году доля госпредприятий в формировании розничной торговли Худжанда составляла 50%, то почти за 30 лет эта ситуация коренным образом изменилась, и доля госсектора в торговле Худжанда в 2019 году составляет лишь 0,5%.

В период с 2015 по 2019 годы товарооборот розничной торговли города Худжанда приобрел стабильный характер и увеличился в сравнительных ценах до 1,7 раза. Доля города Худжанда в розничном товарообороте республики в 2019 году составила почти 10,3%, а в розничном товарообороте Согдийской области - 28,6%.

Анализ развития розничной торговли в городе Худжанд показывает, что хотя и есть положительные тенденции, но еще есть нерешенные вопросы в этом направлении, особенно в сфере цифровизации бизнес-процессов торговых предприятий. Исследование показало, что большинство субъектов розничной торговли города Худжанда не занимаются внедрением инновационных и цифровых технологий или ведут не очень эффективную деятельность.

Таблица 2. Состояние цифровизации торговых процессов в супермаркетах г.Худжанда

Название супермаркетов	Какие процессы оцифрованы	Эффективность перехода на цифровые процессы	Процессы, которые будут оцифрованы в будущем	Использование мобильных приложений и компьютерных программ в цифровой деятельности
ООО "Амид"	Оцифрован весь процесс товародвижения, включая кассу, склад, обслуживание клиентов, обслуживание поставщиков, начисление заработной платы, статистическую отчетность, налоговую отчетность и т.д.	Оперативность прежде всего в управлении товаропотоком, отчетности, контроле, оперативной деятельности, сокращении количества сотрудников в бухгалтерии, экономии времени и т.д. Легко и доступно рассчитать остаток товара в любое время суток	Сначала планируется внедрить электронный прайс-лист. Сайт компании также находится в разработке. В ближайшие два года планируют создать интернет-магазин	В нашей цифровой деятельности программная поддержка и автоматизация полностью реализованы с использованием 1С:Бухгалтерии, «1С:Торговля и склад» и MS Excel.
ООО "Анис"	Оцифрован весь процесс товародвижения, включая кассу, склад, работу с покупателями, работу с поставщиками, расчет заработной платы, статистическую отчетность, налоговую отчетность и т.д.	Оперативность прежде всего в управлении товаропотоком, отчетности, контроле, оперативной деятельности, сокращении количества сотрудников в бухгалтерии, экономии времени и т.д. В любое время суток легко и доступно забрать товар.	Сначала планируется реализовать «умную» витрину. Также открыть личную страницу в социальных сетях, прежде всего в Facebook и Instagram. Создание интернет-магазина, использование сетевых программ для работы с поставщиками	В нашей цифровой деятельности используются программы 1С:Бухгалтерия, CloudShop, ОПСУРТ.
ООО "Сабзина"	Движение товаров полностью оцифровано, включая кассу, склад, обслуживание клиентов, обслуживание поставщиков, расчет заработной платы, статистическую отчетность, налоговую отчетность и т. д.	Оперативность прежде всего в управлении товаропотоком, отчетности, контроле, оперативной деятельности, сокращении количества сотрудников в бухгалтерии, экономии времени и т.д.	Цифровой прайс-лист и умная витрина. Организация электронного магазина, организация оплаты электронными картами	В нашей цифровой деятельности используются программы 1С:Торговля и Склад, ПРОМЕЖУТОЧНЫЙ ИТОГ и MS Excel.

По мнению автора, основными причинами являются отсутствие знаний о таких достижениях, отсутствие навыков и умений, нехватка ресурсов. Часто внедрение цифровых технологий и инноваций не считается первоочередной задачей для руководства, поскольку их знания о возможностях современных технологий ограничены. Кроме того, у руководства может не хватать практических навыков для внедрения инноваций.

Вне зависимости от существующих проблем, в сфере розничной торговли города Худжанд есть положительные сдвиги и тенденции в направлении цифровизации торгово-технологических процессов. Процесс цифровизации предприятий розничной торговли более заметен в современных формах торговых предприятий, таких как супермаркеты.

С целью определения основных тенденций процесса цифровизации бизнес-процессов предприятий торговли автор проанализировал деятельность 3-х супермаркетов (ООО «Амид», ООО «Анис» и ООО «Сабзина»), которые в настоящее время занимают особое положение на рынке розничной торговли г.Худжанда (таблица 2).

В исследовании на основе проведения опроса руководителей и специалистов субъектов розничной торговли и опроса экспертов отрасли выявлены факторы, оказывающие положительное и отрицательное влияние на процесс цифровизации рабочих процессов субъектов розничной торговли города Худжанда. По результатам опроса установлено, что 65 % опрошенных оценивают основное препятствие для развития розничной торговли в условиях цифровой экономики в ограниченности бюджета предприятий, 55 % – в отсутствии разработанной стратегии цифрового развития предприятий торговли, 45 % в связи с отсутствием финансовой устойчивости, 40 % в поисках путей и средств адаптации к цифровой среде, 25 % выбрали низкий уровень цифровых знаний работников, 20 % низкий уровень готовности предприятий торговли к цифровой переход, 23% инфраструктурные ограничения, 25% отсутствие нормативного регулирования и 10% выбрали другие факторы (рис. 3).

Таким образом, анализ показателей цифровой активности субъектов розничной торговли доказывает, что в последние годы заметен интерес предпринимателей к этой сфере, и цифровое пространство постепенно расширяется под влиянием положительных тенденций. Несмотря на отсутствие стратегии цифровизации, процесс перехода осуществляется под влиянием различных факторов, таких как отдельные процессы, уровень подготовки, финансовые возможности, особенности продаж товаров и потребительские тренды.

К числу основных препятствий для внедрения цифровых технологий можно отнести недостаточный бюджет предприятий, отсутствие финансовой устойчивости и отсутствие самокупаемости в финансировании в этой сфере. Процесс цифровизации розничной торговли также идет относительно медленно из-за отсутствия у сотрудников опыта в сфере внедрения технологий.

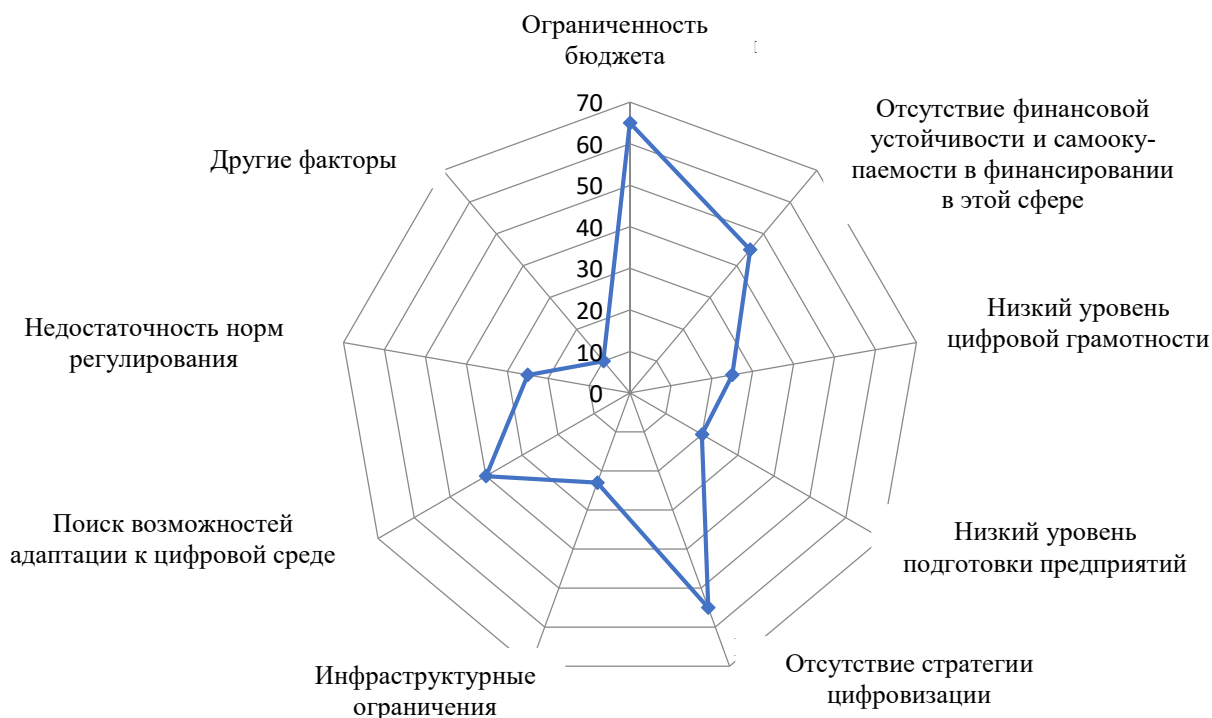

Рисунок 3. Результаты опроса руководителей и работников предприятий розничной торговли города Худжанд

По мнению автора, в современных условиях одним из важнейших вопросов развития национальной экономики является использование экономическо-математических и оптимизационных инструментов в процессе управления различными отраслями.

Для этого в диссертации предлагается целевая функция метода максимизации дохода от оказания услуг торгового предприятия в условиях применения цифровых технологий.

$$F_{max} = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} P_{ij}, \quad i = (\overline{1, n}); \quad j = (\overline{1, m}), \quad (1)$$

где X_{ij} – объем товаров и услуг, предлагаемых торговым предприятием из j -й подгруппы i -й группы, n – количество групп товаров и услуг, $i = (\overline{1, n})$, m – количество подгрупп, предлагающих товары и услуги в i -й группе ($i = (\overline{1, n})$), а P_{ij} – стоимость товаров и услуг из j -й подгруппы i -й группы.

Ограничения на использование продуктов и услуг торгового комплекса представлены в следующем виде:

$$\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m X_{ij} C_{ijr} \leq B_r, \quad r = (\overline{1, R}); \quad i = (\overline{1, n}); \quad j = (\overline{1, m}), \quad (2)$$

где C_{ijr} – фактическое количество ресурсов r от предоставления продукции и услуг j -й подгруппы i -й группы ($i = (\overline{1, n})$, $j = (\overline{1, m})$), B_r – объем ограничений на использование ресурсов продукции и услуг вида r ($r = (\overline{1, R})$),

Ограничения на отрицательные переменные.

$$X_{ij} \geq 0, \quad i = \overline{1, n}; \quad j = \overline{1, m} \quad (3)$$

Общий обзор проблемы со ссылками:

X_i - объем товарооборота j ;

C_i - объем инвестиций в цифровые технологии;

k - объем финансирования фактического развития торговой компании;

l - объем финансирования технологий Big Data и изучения потребительских запросов;

π_i – розничный оборот товаров до применения цифровых технологий $r=((1, R)^-)$;

b_i - - лимит ресурсов в распоряжении коммерческого предприятия $i=((1, n)^-)$; $j=((1, m)^-)$;

a_j - численность работников j -го предприятия;

пил - материально-техническая база предприятия b_i ;

gl - финансовые ресурсы, находящиеся в распоряжении коммерческого предприятия l .

Следует отметить, что в разработанной модели возможен анализ отдельных факторов процесса цифровизации предприятий розничной торговли, что и реализовано в диссертации.

В третьей главе – «Основные направления развития цифровизации розничной торговли» – обоснованы основные направления перспектив развития розничной торговли города Худжанда в условиях цифровой экономики, а также представлены принципы стратегии цифровизации предприятий розничной торговли города Худжанда. Также исследован процесс формирования цифровой экосистемы как фактор повышения качества торговых услуг.

В диссертации обоснованы приоритетные направления развития розничной торговли города Худжанда с учетом цифровизации ее процессов: совершенствование нормативно-правовой базы организации розничной торговли; обеспечение необходимого уровня конкуренции на потребительском рынке города для субъектов розничной торговли; реализация мероприятий по повышению ценовой доступности товаров и услуг, внедрение современных форм розничной торговли предприятиями; развитие кадрового потенциала субъектов розничной торговли; государственная поддержка развития малого бизнеса в сфере розничной торговли; совершенствование системы размещения бланков предприятий розничной торговли; обеспечение безопасности товаров и услуг, строгое соблюдение санитарных норм, защита прав потребителей; внедрение цифровых технологий в розничную торговлю и др. (рис. 4).

Рисунок 4. Приоритетные направления перспективы развития розничных торговых сетей в г. Худжанде

В диссертации на основе анализа положительных эффектов и рисков применения цифровых технологий, а также изучения опыта развитых стран в направлении развития и стимулирования цифровизации национальной экономики выделены приоритетные направления в представлен процесс формирования цифровой экономики в городе Худжанде (рис. 5).

Необходимость и важность внедрения цифровых технологий в розничную торговлю города Худжанда связана с вопросом повышения экономической эффективности деятельности предприятий розничной торговли, и в условиях усиливающейся конкуренции она становится все более актуальной. Именно широкое применение современных технологий позволяет добиться рационального использования торговых площадей, оборудования и работников торговли, обеспечить высокую эффективность работы торговых предприятий в целом.

В диссертации отмечается, что успешное решение проблемы цифровизации розничной торговли также тесно связано с формированием цифровой экосистемы и развитием цифровой компетентности работников розничной торговли.

Рисунок 5. Приоритетные направления перехода на цифровые технологии

Цифровая экосистема представляет собой разнонаправленную цифровую платформу, которая должна соответствовать следующим критериям: наличие информационной и технологической инфраструктуры, открытость для партнеров и принцип win-win. Экосистема позволяет удовлетворить широкий спектр потребностей участников и клиентов, поскольку представляет собой цифровое пространство, с помощью которого покупатель может приобретать различные товары и услуги и получать синергетический эффект при их совместном использовании.

По мнению автора, одним из важных элементов цифровой экосистемы в розничной торговле может стать кадровый потенциал предприятия, вопрос их подготовки в условиях цифровизации считается очень важным. Работники сферы розничной торговли в условиях цифровой экономики должны обладать следующими компетенциями: способность распознавать бизнес-процессы, которые могут быть элементами цифровой экономики; возможность оценить готовность определенной сферы экономической деятельности к ее переходу в среду цифровой экономики; оценка состояния определенного рынка товаров и услуг с целью перевода его в сферу цифровой экономики; цифровое мышление и способность оцифровывать экономические процессы.

Таким образом, формирование цифровой экосистемы в торговых предприятиях будет способствовать повышению качества обслуживания клиентов и стабилизации положения компании на рынке.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

А) Основные научные результаты диссертации

1. Мировая экономическая система развивается в беспрецедентный переходный период, основной причиной которого является возрастающая роль передовых технологий и инновационных решений, основанных на достижениях научно-технического прогресса. Бизнес-сообщество выходит на новый этап экономического развития, который получил название цифровой экономики. Цифровая экономика стала неотъемлемой частью всех сфер жизни общества и рассматривается как важный источник экономического развития регионов, стран, отраслей и видов деятельности. [5-А; 11-А].

2. В диссертации обосновано, что развитие национальной экономики и общества во многом зависит от того, насколько наша страна применяет цифровые технологии в различных сферах экономики. Чтобы не отставать от передовых цифровых стран, требуется увеличить долю цифровой экономики и оцифровать нормальные отрасли экономики республики. Цифровизация становится правильным двигателем, средством повышения эффективности национальной экономики, основой передовых инновационных проектов [1-А; 8-А; 9-А].

3. В исследовании определены этапы становления и развития цифровой экономики, а в результате изучения и анализа точек зрения ученых и специалистов предложено ее авторское определение. Таким образом, в относительно ограниченном смысле под цифровой экономикой понимается качественно новый уровень экономического развития, основанный на использовании цифровых технологий, в рамках которого хозяйствующие субъекты обмениваются информацией через Интернет. В свою очередь, цифровая экономика в широком смысле - это современная тенденция развития, новый уровень организации не только экономических отношений, но и жизни общества, производства и т. д., ставший неотъемлемой частью всех стран. [5-А; 10-А; 16-А].

4. Автор обосновал особенности и основные направления цифровизации рабочих процессов субъектов розничной торговли на основе изучения передового опыта зарубежных стран. Отмечено, что в розничной торговле, в отличие от других сфер экономики, цифровые технологии должны применяться более активно, поскольку этот процесс влияет на удовлетворение потребностей каждого потребителя. По мнению автора, под понятием цифровой экономики в розничной торговле понимается экономическая деятельность, основанная на цифровых технологиях или цифровых решениях, а также формирование виртуальных рынков, электронная торговля, услуги и электронные платежи. Цифровые технологии включают в себя

автоматизацию, облачные вычисления, бизнес-аналитику больших данных, виртуальную (дополненную) реальность, совместную работу через социальные сети, искусственный интеллект, машинное обучение, робототехнику и другие цифровые решения. [7-А; 12-А].

5. В исследовании с использованием различных методов экономического анализа проведена оценка тенденций развития и цифровизации рабочих процессов в субъектах розничной торговли города Худжанда. Определено, что процесс цифровизации в субъектах розничной торговли города Худжанда охватывает ограниченный круг относительно крупных торговых центров и их процессов. Большинство субъектов розничной торговли города Худжанда не занимаются внедрением инновационных и цифровых технологий или ведут не очень эффективную деятельность. Основными причинами являются незнание таких достижений, отсутствие навыков и умений, нехватка ресурсов. Зачастую внедрение цифровых технологий и инноваций не считается приоритетом для руководства, поскольку их знания о возможностях современных технологий ограничены. [2-А; 4-А].

6. В диссертации выявлены основные факторы, влияющие на развитие цифровых технологий в розничной торговле. Опрос руководителей и специалистов крупнейших предприятий розничной торговли города Худжанда - «Амид», «Анис» и «Сабзина» показал, что ограниченность бюджета предприятий, отсутствие финансовой устойчивости и отсутствие самокупаемости в финансировании факторы, сдерживающие развитие направления цифровизации субъектов розничной торговли, низкий уровень готовности торговых предприятий к цифровому переходу, низкий уровень цифровых знаний сотрудников, инфраструктурные ограничения, отсутствие разработанной стратегии цифрового развития торговых предприятий и др. [3-А; 6-А].

Б) Рекомендации по практическому использованию результатов

1. В диссертации обоснованы приоритетные направления развития розничной торговли города Худжанда с учетом цифровизации ее процессов: совершенствование нормативно-правовой базы организации розничной торговли; обеспечение необходимого уровня конкуренции на потребительском рынке города для субъектов розничной торговли; реализация мероприятий по повышению ценовой доступности товаров и услуг, внедрение современных форм розничной торговли предприятиями; развитие кадрового потенциала субъектов розничной торговли; государственная поддержка развития малого бизнеса в сфере розничной торговли; совершенствование системы размещения бланков предприятий розничной торговли; обеспечение безопасности товаров и услуг, строгое соблюдение санитарных норм, защита прав потребителей; внедрение цифровых технологий в розничную торговлю и др.

2. В диссертации в качестве приоритетных направлений формирования цифровой экономики в городе Худжанд предложены следующие разделы: обеспечение нормативно-правовой базы перехода к цифровой экономике; внедрение цифровых технологий в сфере государственных услуг; цифровизация реального сектора экономики; формирование информационно-коммуникационной инфраструктуры; развитие кадрового потенциала цифровой экономики; обеспечение кибербезопасности; осуществление эффективного идеологического перехода к цифровой экономике; цифровой переход сферы услуг, включая розничную торговлю.

3. В исследовании обосновано, что для практической реализации предложенных приоритетных направлений следует определить и соблюдать последовательность следующих шагов: рассмотрение важности и последствий внедрения цифровых технологий среди представителей науки, власти и коммерческие структуры, гражданское общество и отдельные граждане, использующие цифровые платформы социального сотрудничества; реализация мер по цифровизации экономики на государственном уровне; развитие и укрепление инфраструктуры информационных и коммуникационных технологий и ее безопасности; развитие человеческого капитала в условиях цифровой экономики, формирование общества, обладающего необходимыми цифровыми навыками и компетенциями; разработан механизм цифровизации деятельности субъектов розничной торговли и представлены практические рекомендации по их внедрению.

4. В диссертации предлагается формирование цифровой экосистемы как важный фактор повышения качества торговых услуг. В ближайшем будущем цифровизация розничной торговли определяется изменением характера и модели поведения современного потребителя, в частности, это объясняется изменением внешней среды – бурным развитием технологий, появлением цифровых экосистем. и цифровые бизнес-модели.

5. Важнейшим элементом цифровой экосистемы в розничной торговле может стать кадровый потенциал предприятия, вопрос их подготовки в условиях цифровизации считается весьма актуальным. В современных условиях цифрового перехода экономики особое внимание при подготовке специалистов следует уделять организации и развитию цифровой компетентности, обеспечивающей осуществление профессиональной деятельности в направлении управления торговыми предприятиями.

6. Исследование предполагает, что работники сферы розничной торговли в условиях цифровой экономики должны обладать следующими цифровыми компетенциями: умение распознавать рабочие процессы, которые могут быть элементами цифровой экономики; возможность оценки готовности определенной сферы экономической деятельности к ее переходу в среду цифровой экономики; оценка состояния определенного рынка товаров и услуг с целью перевода его в сферу цифровой экономики; цифровое мышление и способность оцифровывать экономические процессы.

СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ РАБОТ (на языке оригинала)

А) Публикации в изданиях, включенных в Перечень ведущих рецензируемых научных журналов, рекомендуемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Вазъ ва тамоюли рушди савдои чаканаи ш. Душанбе дар солҳои 2000-2020 / С. Ҳабибов, С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Душанбе, 2022. 1 (40) – С. 55 – 66.

[2-А]. Цифровая трансформация экономики в условиях инфраструктурного обеспечения предпринимательства / З.С. Султонов, М.М. Мариншоев, С.С. Амонов // Таджикистан и современный мир. Душанбе – 2021. № 4 (76) – С. 152-160.

[3-А]. Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои рақобатпазирӣ корхонаҳои савдои чакана / С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Душанбе, 2021. 2 (36) – С. 46 – 54.

[4-А]. Ҷойгиркунии ратсионалии корхонаҳои савдои чакана / Қ.Қ. Толибов, С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Душанбе, 2021. 2 (36) – С. 187 – 193.

[5-А]. Ташаккул ва рушди технологияҳои рақамӣ дар савдои чакана / Ф.Р. Шаропов, М.Д. Лутфулов, Қ.М. Кабутов, С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Душанбе, 2021. 1 (35) – С. 112 – 123.

[6-А]. Дурнамои рушди савдои чаканаи шаҳрҳои Душанбе ва Хучанд / Ф.Р. Шаропов, М.Д. Лутфулов, С.С. Амонов // Паёми ДДҲБСТ. Хучанд – 2021. №1 (86) – С. 89-95

[7-А]. Хусусиятҳои рушди рақобат дар савдои чакана/ С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Душанбе, 2020. 4/2 (34) – С. 37 - 48.

[8-А]. Ташаккул ва рушди соҳибкорӣ тичоратӣ дар даврони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Қ.Қ. Толибов, Ҷ. Сафаров, С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тичорати Тоҷикистон. Душанбе – 2018. - № 4/2. – С. 35-41.

[9-А]. Некоторые теоретические и практические аспекты развития сферы услуг / Ф.М. Мукаддасзода, Ф.М. Рустамов, С.С. Амонов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иқтисодӣ – Душанбе: «Сино», 2017. №2/3 – С. 72 -77.

Б) Публикации в материалах международных конференций и других научных изданиях:

[10-А]. Использование франчайзинга для активизации развития розничных торговых сетей. / С.С. Мухторзода, С.С. Амонов // Актуальные проблемы теории и практики бухгалтерского учета, анализа и аудита / Материалы VIII Международной научно-практической конференции (27-28 ноября 2020г., г. Душанбе). Под ред. к.э.н., доцента Шобекова М. Часть 2. – Душанбе: ОИПБА РТ, 2020. - С. 112-116.

[11-А]. Баъзе масъалаҳои рушди назарияи рақобат ва рақобатпазирӣ. / С.С. Амонов // Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития

инновационной экономики // Сборник материалов VIII-ой международной научно-практической конференции: под общей редакцией д.э.н., профессора Факерова Х.Н. и д.э.н., профессора Раджабова Р.К. – Душанбе: «ТГУК», 2020. – С. 259-261.

[12-А]. Таҳлили омилҳои ба рақобатпазирии иқтисодиёти милли таъсиррасон / С.С. Амонов // Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной экономики // Сборник материалов шестой международной научно-практической конференции: под общ. ред. Факерова Х.Н., Раджабова Р.К. – Душанбе: «ТГУК», 2018. – С. 92-94

[13-А]. Таҳаввули назарияҳо оид ба рақобат ва рақобатпазирӣ / С.С. Амонов // Таджикистан и современный мир: актуальные проблемы развития инновационной экономики // Сборник материалов шестой международной научно-практической конференции: под общ. ред. Факерова Х.Н., Раджабова Р.К. – Душанбе: «ТГУК», 2018. – С. 94-97.

[14-А]. Качество обслуживания как фактор повышения конкурентоспособности предприятий розничной торговли / Ф.Р. Шаропов, С.С. Амонов // Р-63 Развитие инновационной экономики в Таджикистане и Польше // Сборник материалов международной научно-практической дистанционной конференции: под общ. ред. Факерова Х.Н., Раджабова Р.К. – Душанбе: «ТГУК», 2018. – С. 215-216.

[15-А]. Формирование инновационной системы развития розничной торговли / Ф.Р. Шаропов, С.С. Амонов // Состояние и перспективы развития мировой экономики: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 20 окт. 2015 г. – Энгельс: Ред.-изд. центр Поволжского кооперативного института, 2015. – С. 107-112.

[16-А]. Оценка функционирования рынка платных услуг в регионах Таджикистана Ф. М. Мукаддасзода, С.С. Амонов, Ф.М. Рустамов // Р-60 Развитие рынка финансовых услуг в Таджикистане и Польше // Сборник материалов международной научно-практической дистанционной конференции: под общ. ред. Факерова Х.Н., Раджабова Р.К. – Душанбе: «Ирфон», 2017. – С. 134 - 138.

[17-А]. Инновации в розничной торговле / М.М. Мариншоев, С.С. Амонов // Современная торговля: теория, практика, инновации: Материалы VI Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, посвященной 20-летию работы учебного заведения по программам высшего профессионального образования (Пермь, 10-18 ноября 2015 г.). / Пермский институт (филиал) ФГБОУ ВО «Российский экономический университет им. Г.В. Плеханова». – Пермь: Изд-во «МиГ», 2015. – С. 44-49.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Лутфулоев Мазбутҷон Дадочонович дар мавзӯи “Хусусиятҳои рушди савдои чакана дар шароити иқтисоди рақамӣ (дар мисоли шаҳри Хучанд)”

Вояҳои калидӣ: савдои чакана, иқтисоди рақамӣ, технологияҳои рақамӣ, савдои мобилӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ, технологияҳои биометрӣ, ҳақиқияти виртуалӣ, интернеташёҳо.

Мақсади таҳқиқот аз асосноккунии илмӣ назариявӣ ва таҳияи тавсияҳои амалӣ оид ба ташаққул ва рушди савдои чакана дар шароити рақамикунонии иқтисодӣ миқдори иборат аст.

Объекти таҳқиқотро субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд дар шароити гузаштан ба иқтисодӣ рақамӣ ташкил медиҳанд. Ба сифати предмети таҳқиқот муносибатҳои иқтисодӣ оид ба ташаққул ва рушди савдои чакана бо дар назардошти рақамикунонии равандҳои асосии он баромад мекунад.

Соҳаи таҳқиқот ба бандҳои Шиносномаи ихтисосҳои кормандони илм аз рӯи ихтисоси 08.00.05 – Иқтисодӣ соҳаҳои хизматрасонӣ (08.00.05.01 – Савдо, хизматрасониҳои тижоратӣ ва маишӣ) мутобик мебошад.

Дар диссертатсия заминаҳои илмӣ назариявӣ ташаққул ва рушди иқтисоди рақамӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст; хусусиятҳои хос ва самтҳои асосии рақамикунонии равандҳои қорӣ субъектҳои савдои чакана дар асоси омӯзиши таҷрибаи пешқадами мамлакатҳои хориҷӣ асоснок шудаанд; бо истифода аз усулҳои мухталифи таҳлили иқтисодӣ, арзёбии тамоюли рушд ва рақамикунонии равандҳои қорӣ дар субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд амалӣ гардидааст; омилҳое, ки ба раванди рақамикунонии равандҳои қорӣ субъектҳои савдои чаканаи шаҳри Хучанд таъсири мусбат ва манфӣ мерасонанд, ошкор ва ғуруҳбандӣ гардидаанд; самтҳои афзалиятноки рушди савдои чаканаи шаҳри Хучанд бо дарназардошти рақамикунонии равандҳои он асоснок гардидаанд; механизми рақамикунонии фаъолияти субъектҳои савдои чакана таҳия карда шуда, тавсияҳои амалӣ оид ба татбиқи онҳо пешниҳод гардидаанд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки татбиқи хулоса ва тавсияҳои асоснокшудаи диссертатсия ба инкишофи назарияи иқтисоди рақамӣ ва савдои чакана мусоидат мекунад.

Натиҷаҳои таҳқиқот, ки аз ҷониби муаллиф ба даст оварда шудаанд, метавонанд барои ба таври дақиқ ва объективӣ арзёбӣ намудани раванди рақамикунонии фаъолияти субъектҳои савдои чакана бо дарназардошти таъсири бисёрҷонибаи омилҳои муҳити дохилӣ ва берунӣ дар шароити муосир истифода шаванд.

Хулосаҳои асосӣ ва пешниҳодҳое, ки дар диссертатсия оварда шудаанд, метавонанд дар раванди таълим барои омодакунии мутахассисон дар самти иқтисоди рақамӣ, аз он ҷумла рақамикунонии равандҳо дар корхонаҳои савдои чакана, ҳамчунин дар курсҳои тақмили ихтисоси роҳбарон, кормандон ва мутахассисони бахши савдои чакана истифода шаванд.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Лутфулоева Мазбутджона Дадожоновича на тему «Особенности развития розничной торговли в условиях цифровой экономики (на примере города Худжанд)»

Ключевые слова: розничная торговля, цифровая экономика, цифровые технологии, мобильная торговля, социальные медиа, биометрические технологии, дополненная реальность, виртуальная реальность, Интернет вещей.

Цель исследования - научно-теоретическое обоснование и разработка практических рекомендаций по формированию и развитию розничной торговли в условиях цифровизации национальной экономики.

Объектом исследования являются субъекты розничной торговли города Худжанда в условиях перехода к цифровой экономике. Предметом исследования являются экономические отношения по формированию и развитию розничной торговли с учетом цифровизации ее основных процессов.

Область научных исследований соответствует пунктам Паспорта специальностей научных работников по специальности 08.00.05 – Экономика сферы услуг (08.00.05.01 – Торговля, коммерческие и бытовые услуги).

В диссертации исследованы научно-теоретические основы формирования и развития цифровой экономики; особенности и основные направления цифровизации рабочих процессов субъектов розничной торговли основаны на изучении передового опыта зарубежных стран; проведена оценка тенденций развития и цифровизация бизнес-процессов в субъектах розничной торговли г.Худжанда; выявлены и классифицированы факторы, оказывающие положительное и отрицательное влияние на процесс цифровизации бизнес-процессов субъектов розничной торговли города Худжанда; обоснованы приоритетные направления развития розничной торговли города Худжанда с учетом цифровизации ее процессов; разработан механизм цифровизации деятельности субъектов розничной торговли и представлены практические рекомендации по их внедрению.

Теоретическая и практическая значимость исследования заключается в том, что реализация вывода и обоснованных рекомендаций диссертации способствует развитию теории цифровой экономики и розничной торговли.

Полученные автором результаты исследования могут быть использованы для точной и объективной оценки процесса цифровизации субъектов розничной торговли с учетом многогранного влияния факторов внутренней и внешней среды в современных условиях.

Основные выводы и предложения, изложенные в диссертации, могут быть использованы в образовательном процессе по подготовке специалистов в области цифровой экономики, в том числе цифровизации процессов на предприятиях розничной торговли, а также в курсах повышения квалификации руководителей и специалистов в сфере розничной торговли.

ANNOTATION

to the dissertation of Lutfuloev Mazbutjon Dadozhonovich on the topic “specificities of the development of retail trade in a digital economy (on the example of the city of Khujand)”

Key words: retail, digital economy, digital technologies, mobile trade, social media, biometric technologies, augmented reality, virtual reality, Internet of things.

The purpose of the dissertation is a scientific and theoretical justification and development of practical recommendations for the formation and development of retail trade in the context of digitalization of the national economy.

The object of the research is the subjects of retail trade in the city of Khujand in the context of the transition to a digital economy. The subject of the study is economic relations in the formation and development of retail trade, taking into account the digitalization of its main processes.

The area of scientific research corresponds to the points of the Passport of specialties of scientists in the specialty 08.00.05 - Economics of the service sector (08.00.05.01 - Trade, commercial and domestic services).

The dissertation explored the scientific and theoretical foundations for the formation and development of the digital economy; features and main directions of digitalization of work processes of retailers are based on the study of the best practices of foreign countries; an assessment of development trends and digitalization of business processes in retail trade entities of Khujand was carried out; identified and classified factors that have a positive and negative impact on the process of digitalization of business processes of retail entities in the city of Khujand; justified the priority areas for the development of retail trade in the city of Khujand, taking into account the digitalization of its processes; a mechanism for digitalization of the activities of retail trade entities was developed and practical recommendations for their implementation were presented.

The theoretical and practical significance of the study lies in the fact that the implementation of the conclusion and sound recommendations of the dissertation contributes to the development of the theory of the digital economy and retail trade.

The research results obtained by the author can be used for an accurate and objective assessment of the process of digitalization of retail entities, taking into account the multifaceted influence of internal and external environmental factors in modern conditions.

The main conclusions and proposals outlined in the dissertation can be used in the educational process for training specialists in the field of the digital economy, including the digitalization of processes at retail enterprises, as well as in advanced training courses for managers and specialists in the field of retail trade.

Ба чопаш 05.07.2022 имзо шуд.
Андозаи 60x84 1/16. Қоғазӣ офсетӣ.
Адади нашр 100 нусха. 3,0 ҷузъи чопӣ.

734061, ш. Душанбе, кӯчаи Деҳотӣ, ½.
Матбааи «Точир»